

Verslag van een inspraakbijeenkomst van de vaste commissie voor Europese Zaken op maandag 4 juni 2007 in congrescentrum Martiniplaza te Groningen over "Europa: hoe nu verder?".

Aanvang: 19.00 uur

Voorzitter: Waalkens

AGENDA

Welkomstwoord voorzitter van de commissie voor Europese Zaken van de Tweede Kamer, de heer Waalkens

Inleiding moderator, de heer Doesburg

1ste ronde: Europa: inhoudelijk. Doet Europa wat zij moet doen? Kan de Europese Unie een bijdrage leveren aan het oplossen van de grote problemen van de 21ste eeuw op het gebied van milieu, klimaat & energie, veiligheid en immigratie?

2de ronde: Europa: procedures. Hoe moet het verder met het Europees Grondwettelijk Verdrag? Moet Europa meer of minder macht krijgen? Hoe zou de Europese Unie democratischer kunnen worden?

3de ronde: Europa: uitbreiding. Waar liggen de grenzen van Europa? Welke landen zouden wel of niet in aanmerking moeten komen voor het EU-lidmaatschap?

De **voorzitter**: Dames en heren, ik heet u van harte welkom op deze unieke bijeenkomst die door de vaste Kamercommissie voor Europese Zaken is belegd, waar ik voorzitter van ben. Wij gaan vanavond spreken over het thema "Hoe nu verder met Europa?". Mijn naam is Harm Evert Waalkens. Ik voel mij de vertegenwoordiger van de leden van de vaste commissie voor Europese Zaken die hier bijna alle politieke partijen vertegenwoordigen. Het is van belang om met elkaar van gedachten te wisselen over de nieuwe afspraken die wij in Europa moeten maken.

Voordat ik inhoudelijk inga op het doel van deze avond, geef ik de leden van de vaste Kamercommissie voor Europese Zaken als Europawoordvoerders de gelegenheid om zich voor te stellen.

De heer **Ormel** (CDA): Mijn naam is Henk Jan Ormel. Ik ben de Europawoordvoerder van het CDA. Mijn band met Groningen is dat één van mijn zoons hier studeert.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Mijn naam is Han ten Broeke. Ik ben de Europawoordvoerder namens de VVD. Ik zit sinds november van het vorige jaar in de Tweede Kamer. Mijn band met Groningen is dat ik de vorige keer bij de Europese verkiezingen hier mijn campagne voerde.

De heer **Van Bommel** (SP): Mijn naam is Harry van Bommel van de Socialistische Partij. Ik ben sinds 1998 Europawoordvoerder en buitenlandwoordvoerder in de Tweede Kamer.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Mijn naam is Ineke van Gent, lid van de Tweede Kamerfractie voor GroenLinks. Ik vind het hartstikke mooi dat u hier vanavond allemaal bent

gekomen en ik hoop dat wij een goede discussie met elkaar kunnen voeren. Wij zijn ingehuurd om goed naar u te luisteren. Dat lijkt mij ook belangrijk met het oog op de toekomst van Europa.

De heer **De Roon** (PVV): Mijn naam is Raymond de Roon. Ik ben sinds december vorig jaar Kamerlid voor de Partij voor de Vrijheid. Ik ben woordvoerder op de terreinen justitie en Europa. Ik sluit mij graag aan bij de vorige spreker waar het gaat om de belangstelling voor wat u hier vanavond te zeggen hebt.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Mijn naam is Esmé Wiegman. Ik ben woordvoerder Europese Zaken namens de ChristenUnie.

De heer **Blom** (PvdA): Mijn naam is Luuk Blom. Ik ben de Europawoordvoerder van de PvdA. Ik heb net als Henk Jan Ormel een band met Groningen. Feitelijk zijn het er drie. Mijn moeder is hier geboren in de Johan Willem Frisostraat. Mijn opa Roelof Polling is gemeenteraadslid geweest en lid van provinciale staten. Voordat ik in de Kamer kwam, werkte ik in Groningen, toen nog bij GOB.

De heer **Van der Ham** (D66): Mijn naam is Boris van der Ham, lid van de Tweede Kamerfractie voor D66. Ik heb gestudeerd in het Groningen van het zuiden, namelijk Maastricht. Ik ben milieuwoordvoerder, maar ik ben ook Europawoordvoerder geweest. Ik heb ooit het initiatiefwetsvoorstel mede ingediend dat het referendum over de Europese grondwet mogelijk maakt. Dus onder anderen dankzij mij zit u hier allemaal. Dat is in ieder geval heel bijzonder. Ik heb ook een boekje geschreven over de twee jaar na het referendum dat iedereen gratis kan krijgen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Mijn naam is Esther Ouwehand. Ik ben Kamerlid voor de Partij voor de Dieren. Wij willen heel graag in navolging van Boris van der Ham een nieuw referendum over het Verdrag, wat er ook uit gaat komen.

De **voorzitter**: Beste mensen, de Tweede Kamer voert een voortdurend debat met de regering over de vraag hoe wij verder moeten met Europa. Wij hebben op de kop af twee jaar geleden massaal nee tegen de Europese grondwet gezegd. Daar zijn signalen uit naar voren gekomen. Na het verwerpen van de Europese grondwet in zowel Nederland als Frankrijk is er in Europa een periode van twee jaar afgesproken om ons te bezinnen en om mogelijkerwijs een debat over nieuwe afspraken in te luiden. Die twee jaar zijn om. Het tweede signaal dat eruit is gekomen, is dat wij de burgers heel nadrukkelijk willen en moeten betrekken bij het debat over Europa. Wij dienen niet alleen met elkaar te debatteren, maar ook goed te luisteren naar de signalen die uit de samenleving komen en deze goed te vertalen in de set van nieuwe afspraken.

De Kamer wenst zich grondig voor te bereiden op het komende debat tussen het parlement, de commissie voor Europese Zaken, en de regering. De regering zal op de top in Berlijn van 21 en 22 juni aanstaande een aantal afspraken moeten maken met de andere regeringsleiders. Het gaat dan niet meer over de oude grondwet, maar het gaat daar over de set van nieuwe afspraken. Die afspraken zijn van belang om de Europese Unie verder en steviger te verankeren, niet alleen in Europa zelf, niet alleen in de nieuwe lidstaten, maar ook in de oude lidstaten.

Daarbij is relevant de vraag wat Europa wel moet doen en wat niet. De vervolgvraag is hoe Europa dat moet doen en met wie. De meningen die u vanavond naar voren brengt, worden geregistreerd. De woordvoerders van de verschillende politieke partijen in de Tweede

Kamer zullen hopelijk uw opmerkingen in hun politieke boodschap verwerpen, pardon verwerken. Dit is geen freudiaanse verspreking. Als het goed is, zult u de Kamerleden goed kunnen volgen bij het uitspreken van hun politieke boodschap.

Wij hebben voor vanavond een gespreksleider ingehuurd om het gesprek te structureren en u de gelegenheid te geven, uw mening te ventileren. Ik weet dat u zit te popelen om uw mening naar voren te brengen. U krijgt in drie blokken de gelegenheid om gebruik te maken van deze unieke kans om uw mening te ventileren. Ik hoop dat het een interessante avond wordt.

Wij kunnen u in deze zaal direct bedienen, maar de discussie wordt live uitgezonden op internet, zodat mensen deze bijeenkomst ook via internet kunnen bijwonen. Ik heet dan ook niet alleen u, de aanwezigen in deze zaal, welkom, maar ook de luisteraars/kijkers aan het andere eind van het "draadje". Mocht u vanavond of in de komende periode de gelegenheid te baat wilt nemen om terug te komen op de avond zelf en wilt u eventueel datgene aanscherpen wat u hier hebt uitgesproken of wilt u naar voren brengen wat u niet hebt uitgesproken, dan kunt u uw bericht op de website van de Tweede Kamer plaatsen en doorsturen.

Deze avond staat onder leiding van mede-Groninger Johan Doesburg die ik hierbij graag de microfoon in handen geef. Ik wens u allen een aangename avond toe en ik wens de heer Doesburg veel plezier met het leiden van de discussie (applaus).

De heer **Doesburg**: Dames en heren. Mijn band met Groningen is zo innig en hecht dat ik zeker wist dat u deze Kamerleden met een warm applaus zou onthalen, want u moet zich realiseren dat er nimmer in de parlementaire geschiedenis een bijeenkomst als deze is geweest: een inspraakbijeenkomst waarbij het parlement nadrukkelijk z'n oor te luisteren legt om uw mening te vernemen en mee te nemen in het boodschappentasje naar Den Haag. Of de Kamerleden er wat mee doen, weten wij niet, maar dat wij tot het uiterste gaan om hen van goede ideeën te voorzien, daarvan ben ik overtuigd.

Europa, hoe nu verder? Dat is de crux van deze avond. U weet dat wij in 2005 massaal nee tegen de Europese grondwet hebben gezegd net als Frankrijk. Echter, zeventien andere landen zeiden ja en een zevental landen heeft zich nog van stem onthouden.

De Europese Unie bestaat 50 jaar. De vraag die thans voorligt, is, zoals gezegd: hoe nu verder? Wij hebben gemeend deze avond in drieën te moeten opdelen om die vraag vanuit drie perspectieven te beantwoorden. Primair is het inhoudelijke perspectief: wat wilt u als Groninger, als Nederlandse burger, maar ook als Europeaan dat wij inhoudelijk op de agenda zetten? Wat moeten deze Kamerleden straks mee terugnemen naar Den Haag?

Een ander aspect is de procedure, namelijk moeten wij Europa meer macht even? Mag Europa buiten zijn oevers treden of moet het juist kleiner worden? Hoe denkt u daarover?

Last but not least het derde thema. Dit betreft de uitbreiding. Er wordt veel gesproken over Turkije, maar er zijn nog veel meer landen die lonken naar het lidmaatschap van de Europese Unie. Waarom doen zij dat? Is het zo aantrekkelijk of juist niet? Moeten wij dit willen of juist niet?

De Kamer heeft nog geen standpunt ingenomen, zij beraadt zich. U kunt hier vanavond invloed op uitoefenen en later kunt u altijd nog zeggen: ik was erbij die avond in Groningen.

U heeft allemaal een kastje gekregen opdat wij uw mening kunnen peilen. Het is niet moeilijk. Er zijn 11 variabelen van nul tot tien. Er zijn twee proefvragen opgesteld om de procedure door te nemen en te testen. De eerste vraag is: wat is uw leeftijd. Als u die weet of geen mening heeft, kunt u dit kenbaar maken door op 0, 1, 2 of 3 te drukken. Verder hoeft u niets te doen. Als u zich per ongeluk hebt vergist, kunt u op de C van correctie drukken en alsnog aangeven hoe oud u bent.

Laten wij het proberen. Achterin de zaal zit Anna van het Instituut voor Publiek en Politiek. Wilt u nu allemaal drukken, dan kan de computer gereguleerd worden en kunnen wij meteen vaststellen hoeveel mensen er zijn? De uitslag doet ons deugd en vreugd. Groningen studentenstad: jonge mensen. 18-29 40,4%, 30-49 21,5% en de rest ziet u zelf op het scherm.

Vraag 2: u bent man of vrouw. De uitslag is duidelijk; 70,9% is man. Dit wordt een masculiene avond. Dames, zet hem op vanavond.

Zoals gezegd is er vanavond een generiek thema: hoe nu verder met Europa, uiteenvallend in drie elementen en die vallen weer uiteen in een aantal stellingen. Wij zullen die stelling steeds als kapstok gebruiken om het thema met u te verkennen. Dit zal het vertrekpunt zijn voor het gesprek met u. De Kamerleden krijgen steeds kort de gelegenheid om te reflecteren op wat zij gehoord hebben. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om met elkaar in debat te gaan, het is de bedoeling dat er geluisterd wordt.

Achterin de zaal zit iemand die van groot en eminent belang is, namelijk Frank Middendorf. Hij zal de tijd in de gaten houden en een bel laten klinken als de Kamerleden buiten de oevers treden. Het is maar dat u het weet. Zij krijgen steeds twee en een halve minuut om te reageren. Die tijd wordt nauwkeurig bewaakt.

Als u het woord wilt -- daarvoor bent u gekomen, daarvoor zijn ook de Kamerleden gekomen en daarvoor is zelfs de pers in grote getale gekomen -- kunt u dit kenbaar maken door te gaan staan. Ik zal zo veel mogelijk door de zaal lopen en proberen zo evenredig mogelijk te werk te gaan bij de verdeling van de spreektijd, maar zelfs als u alleen lagere school wiskunde hebt gehad, kunt u berekenen dat wij niet allemaal lang aan het woord kunnen komen. Ik probeer om daar waar dat mogelijk is hoor en wederhoor toe te passen. Gaat u vooral staan als u denkt: ik heb iets toe te voegen, ik wil de Kamerleden iets meegeven. Dan kom ik naar u toegesnel, u krijgt de microfoon en de vloer en u kunt dan uw boodschap kenbaar maken, bij voorkeur binnen de context van de stelling die op het projectiescherm staat.

Welaan, het wordt tijd voor de introductie van de eerste stelling. We gaan naar het inhoudelijke deel van de dag. De eerste stelling luidt: "Alle landen van de Europese Unie voeren nu een eigen energiebeleid. Moet de EU een gezamenlijk energiebeleid gaan voeren?" Wilt u stemmen door de nummers in te drukken? De uitslag is dat 71,8% van de aanwezigen het eens is met de stelling en 21,4% oneens.

Inspreker: Ik houd mij al heel lang bezig met energie en ook met kernenergie. Ik vind dat de EU geen gezamenlijk energiebeleid moet voeren. Een voorbeeld is Euratom. Het Euratomverdrag is een verdrag waar het Europees Parlement geen enkele invloed op heeft; het is in die zin een volslagen ondemocratisch instrument. Wel worden via Euratom goedkope leningen gegeven voor de bouw van nieuwe kerncentrales. De Europese Unie is ook bezig om te proberen om ons een gemeenschappelijk beleid op te leggen voor de opslag van radioactief afval, bijvoorbeeld in het noorden van het land. Als er twee jaar geleden geen verzet was geweest, had de Europese Commissie waarschijnlijk besloten dat er nu weer proefboringen in de zoutkoepels moesten komen. Vanuit die overweging vind ik de Europese Unie al een volslagen ondemocratisch systeem, dat weinig rekening houdt met wat er aan de basis gebeurt. Ik moet ook zeggen dat ik niet begrijp waarom de PvdA en GroenLinks voor de Europese grondwet waren, want daarmee waren ze ook voor het Euratomverdrag.

De heer **Doesburg:** Er wordt driftig geschreven en zelfs geapplaudisseerd.

Inspreker: Euratom zat níét in het verdrag; dat was ongeveer het enige wat er niet in opgenomen was.

De heer **Doesburg**: Goed dat we dat weten!

Inspreker: Ik wil reageren op de vorige meneer. Wanneer in Nederland een politiek besluit wordt genomen dat hem niet bevalt, neem ik aan dat hij er niet voor is om ineens Nederland af te schaffen. Op dezelfde manier moet je redeneren dat wanneer in Europa een besluit wordt genomen dat je niet bevalt, dat niet betekent dat je de EU meteen moet afschaffen. Als je je realiseert op welke schaal energiebeleid wordt gevoerd -- en Euratom is daar een voorbeeld van -- dan kun je niet anders dan kiezen voor een gezamenlijk energiebeleid. Als je dat niet doet, ben je bezig om je in de Hollandse klei te steken.

Inspreker: Voor het historisch besef: de Europese Unie is natuurlijk begonnen als EGKS, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Toen en nu was dat in ieders ogen een goed initiatief. Dat wil niet zeggen dat alle initiatieven daarna en alle verdragen die daarna kwamen, allemaal positief waren, maar het principe blijft positief.

De heer **Doesburg**: Geen applaus, ik kan er niets aan doen. Of nee, misschien toch wel. Wie van u wil een ander licht op de zaak laten schijnen? Het energiebeleid ligt nu ter tafel. In de voorbereiding hoorden we dat we hier in 2030 helemaal geen gas meer hebben. Wist u dat?

Inspreker: Ik wil met mijn vraag aanhaken bij de problemen rond kernenergie. Op dit moment wordt gewerkt aan de ontwikkeling van kernenergie in het samenwerkingsproject ITER. Het is essentieel dat de EU daarin investeert, maar niet alleen daarin want ook de kernenergie moet worden uitgebreid. Is Nederland bereid om deze handschoen op te nemen en meer te gaan investeren in ITER?

De heer **Doesburg**: De avond is niet bedoeld voor het inleveren van boodschappenlijstjes, maar ik denk dat u het de Kamerleden vooral nadrukkelijk ter overweging voorlegt.

Op de achterste rij verschansen zich nogal eens mensen die het allemaal wel willen zien, maar zich ook afvragen of hun mening wel belangrijk genoeg is. Geldt dat misschien ook voor u? Hoe hebt u gestemd?

Inspreker: Ik heb voor de stelling gestemd, omdat Nederland nogal eens het excuus gebruikt dat wij ons niet aan een richtlijn hoeven te houden, omdat andere landen dat ook niet doen. We moeten ons allemaal aan de richtlijnen houden. We moeten gezamenlijk aan Europa gaan werken.

De heer **Doesburg**: Mijnheer, u zit hier op de op één na achterste rij. Hoe hebt u gestemd?

Inspreker: Ik heb ook voor gestemd en wel om een reden die al eerder is genoemd: het milieu is zo belangrijk dat wij het wel gezamenlijk moeten regelen.

De heer **Doesburg**: Ik ga nu terug naar de mijnheer die eigenlijk als eerste iets zei. Hij werd namelijk direct aangesproken en ik denk dat hij hard heeft zitten broeden op een respons.

Inspreker: Ik heb echt niet zitten broeden op een respons hoor! Kernfusie krijgt nu veel aandacht. Het is het doel van ITER om over vijftig jaar over kernfusie te beschikken. De grap is echter dat men vijftig jaar geleden ook al zei dat wij over vijftig jaar over kernfusie zouden beschikken. Het is dus echt iets voor de lange termijn. Aan de oplossing op korte termijn van belangrijke problemen rond energie kan kernfusie dus op dit moment nog geen enkele bijdrage leveren.

Wel belangrijk voor mij is dat er geen enkele democratische controle is op de verdeling van de fondsen voor de ontwikkeling van kernfusie. Zolang dat zo is, ben ik een tegenstander van Europa.

De heer **Doesburg**: Een andere mijnheer zei dat we ook Nederland niet afschaffen als wij het met iets niet eens zijn. Vindt u dit punt zo cruciaal dat u een tegenstander van Europa bent geworden?

Inspreker: Ik ben al vele jaren van mening dat energiebeleid van fundamenteel belang is voor zo'n beetje alles in Europa. Als wij bijvoorbeeld glas willen hergebruiken, moet je het wel kunnen transporteren en daar is weer energie voor nodig. Het energiegebruik is een onderwerp dat al onze aandacht verdient, maar de EU doet dat altijd op een heel eenzijdige manier. En daar ben ik gewoon op tegen!

De heer **Doesburg**: Zoveel was ons duidelijk! Mevrouw, u springt bijna woest omhoog. Wat wilt u zeggen?

Inspreker: Ik heb op zichzelf heel weinig verstand van energie, maar door de discussie over de klimaatverdragen ben ik mij wel betrokken gaan voelen bij dit onderwerp. Ik ben van mening dat wij een aantal onderwerpen gezamenlijk moeten aanpakken. Energie is zo'n onderwerp.

De heer **Doesburg**: Dat klinkt heel logisch, maar kunt u die stelling ook onderbouwen?

Inspreker: Op een ICT-congres dat ik in Helsinki bijwoonde, werden softwareontwikkelaars opgeroepen om zich als Europeanen op te stellen en als Europeanen hun werk te doen. Die oproep was ingegeven door het idee dat wij een blok moeten vormen tegen Amerika en Azië. Daarmee kom je weer uit bij de gedachte achter de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, namelijk dat je elkaar moet leren kennen. Als je op meerdere beleidsterreinen gaat samenwerken, leer je Europa veel beter kennen. Europees beleid is nu nog vaak het beleid van een aantal eilandjes en het moet het gezamenlijke beleid van een continent worden.

Inspreker: We kunnen wel van alles willen, maar het energiebeleid komt straks toch echt in handen van het grootkapitaal. Het grootkapitaal gaat straks over ons beslissen. De mevrouw voor mij sprak over de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. "Kolen en staal" kon onherroepelijk een succes worden, maar het punt is dat indertijd heel Europa in puin lag. Er kon toen dus geprofiteerd worden van elkaars economieën. Nu is alles wat het maatschappelijke en het publieke betreft, in handen van het grootkapitaal. Dat kapitaal beslist wel. Verder hebben wij niets te vertellen.

Inspreker: Ik ben verbaasd dat zoveel mensen in Groningen "ja" hebben gestemd, aangezien wij in Groningen toch lekker "op het gas" wonen. Overigens is dat niet lang meer: tot 2030 of 2040.

Een van de andere sprekers denkt dat het slim is om niet te gaan investeren. Ik denk echter dat dit wél slim is. In China, Amerika en het Midden-Oosten zit men ook niet stil. Energie is immers van cruciaal belang om in de toekomst verder te kunnen gaan met het creëren van welvaart in Europa. Het is dan ook heel naïef om te denken dat het slim is om daar niet in te investeren.

Men kan wel zeggen dat Europa democratisch in elkaar zit, maar toch denk ik dat nog heel veel burgers wachten op een meer democratisch Europa. Bovendien denk ik dat het

grondwettelijk verdrag daarin meer verbetering had kunnen brengen. Het is dus heel jammer dat men dat niet ziet.

Inspreker: Er is al aan gerefereerd dat wij Europa nodig hebben om sterk te staan in het energiebeleid, maar ik wil dat graag nog wat verbreden. Dat is namelijk slechts een voorbeeld. In het algemeen kan gezegd worden dat je, als je een beetje rond kijkt in de wereld, tot maar een conclusie kunt komen, namelijk dat de individuele lidstaten heel snel invloed in de wereld verliezen. Wij worden absoluut non-entiteiten. De enige manier waarop wij invloed op het wereldtoneel kunnen behouden, dus niet alleen wat uitsluitend machtspolitiek betreft, maar ook invloed in positieve zin, is om gezamenlijk op te trekken in de Europese Unie. Ik zie dan ook op den duur aan de horizon ten behoeve van een slagvaardig en daadkrachtig Europa een federatie à la de Bondsrepubliek en de Verenigde Staten.

Ik ben een overtuigd atlanticus; ik hecht zeer aan een goede relatie met de Verenigde Staten. Toch moeten wij ook onderkennen dat wij bij tijd en wijle met de Verenigde Staten van mening verschillen. Daarvan is nu sprake, als het gaat over de situatie in het Midden-Oosten. Daarbij hebben wij ons veel te veel op sleeptouw laten nemen door de neo-conservatieven.

Energie komt ook bij de situatie in het Midden-Oosten aan de orde. Het gaat mij niet om het opbouwen van een tegenwicht tegen wie dan ook, maar willen wij nog een rol spelen in de wereld van de 21ste eeuw, dan is dat alleen maar mogelijk als een verenigd Europa.

Inspreker: Ik vond het heel moeilijk om de vraag te beantwoorden in verband met het gebruik van het woordje "gezamenlijk" in de vraagstelling. Waar gaat het met Europa naar toe? Wordt het een superstaat waarbij de grote landen bepalen wat er moet gebeuren of gaat het om een samenwerkingsverband van soevereine staten waarbij die landen nog inspraak hebben? Dat is de grote reden dat ik "nee" heb gestemd. Ik weet namelijk niet wie er gaat beslissen: de grote landen of gebeurt het gezamenlijk.

Inspreker: Ik kan het volkomen eens zijn met de laatste sprekers: wij moeten naar een verenigd Europa en wij moeten kernenergie hebben. De economische aspecten zijn echter helemaal niet aan de orde geweest. Wij moeten namelijk wel blijven eten. Als wij ons op een eilandje isoleren, gaat dat ten koste van onze concurrentiepositie. Wij zullen ons straks niet meer kunnen handhaven. Ten opzichte van grote mogendheden, zoals de Verenigde Staten en mogendheden in het Midden-Oosten, moet Europa een groot machtsblok vormen, anders gaat Europa eronderdoor. Wij moeten daar terdege rekening mee houden. Onze Europarlementariërs moeten wij zo ver zien te krijgen dat Nederland in Europa een flinke stem in het kapittel krijgt. Daar gaat het even om.

De heer **Doesburg:** Het is tijd om de Kamerleden te vragen om een reactie op wat zij hebben gehoord. Ik geef het woord als eerste aan de heer Ten Broeke.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Wij zitten hier in Groningen, de stad van de Gasunie. Zoals de vrouw op de eerste rij opmerkte, zitten wij hier praktisch op de gasbel. Die gasbel is overigens binnen afzienbare tijd uitgeput. Maar goed, ik ben zeer verheugd dat 71,8% van de mensen, althans in deze zaal, zegt dat er meer moet gebeuren in Europees verband. Er moet beter worden samengewerkt in het kader van het energiebeleid. Ik voel mij gesterkt door de zaal. Zij wil kennelijk dat dit een onderdeel van een nieuw verdrag wordt. Dat hoeft niet per se een grondwettelijk verdrag te worden. Mijn fractie heeft dat zelfs liever niet. Het lijkt mij van ongelooflijk groot belang dat wij onze energievoorziening overeind houden. Die is namelijk ook essentieel voor onze economie en de manier waarop wij samenleven. Nederland kan niet

in zijn eentje in zijn energiebehoefte voorzien. Nederland heeft daar andere landen voor nodig. Toch hoeft Nederland zich niet uit te leveren aan landen die op dit moment gas en olie kunnen leveren. Ik heb er bij voorbeeld helemaal geen zin in om mij uit te leveren aan de heer Poetin of aan de ayatollahs die in het Midden-Oosten nog altijd de scepter zwaaien. Daarom is het beter als de Europese lidstaten iets meer samenwerken. Nederland kan in zijn eentje geen vuist maken.

Energie is mede van belang omdat wij van mening zijn dat wij iets zuiniger en goedkoper en dus wat duurzamer moeten gaan leven. Wij verbruiken te veel energie in de westerse wereld en dus ook in Europa. In maart hebben de Europese lidstaten afgesproken om met name met het oog op een beter klimaat zuiniger en duurzamer te gaan leven. Dat kunnen de lidstaten niet alleen; de rest van de wereld moet dat ook doen. Het is wel goed dat Europa laat zien welke kant het op gaat.

Energie kan ook veel goedkoper. Dat is misschien niet te merken, want de afgelopen jaren is de energierekening wat omhoog gegaan. Als er meer concurrentie tussen de energiebedrijven ontstaat, stijgen de energierekeningen minder. Wellicht dalen zij zelfs.

Tot slot merk ik het volgende op. Ik kom uit Haaksbergen, een plaatsje in Twente. In het afgelopen jaar is daar twee keer het licht uitgegaan. Dat had niets te maken met het feit dat veel mensen nee tegen het grondwettelijk verdrag hebben gezegd, maar alles met het feit dat er een keer heel veel sneeuw op een elektriciteitsleiding lag en dat wij geen elektriciteit uit Duitsland konden krijgen, terwijl dat ongeveer vijftien kilometer verderop ligt. Ten aanzien van dergelijke kleine verschillen kan Europa het grote verschil maken.

De heer **Doesburg**: Ik geef het woord aan mevrouw Ouwehand, zodat zij ook een reactie kan geven.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik geloof dat mijn buurman graag op deze stelling reageert. Dat plezier gun ik hem wel, want hij heeft deze stelling ingebracht.

De heer **Doesburg**: Nu gaat de gehele tafelschikking in de war!

De heer **Van der Ham** (D66): Nu ziet u maar hoe collegiaal Kamerleden met elkaar kunnen omgaan.

Dit is inderdaad een heel belangrijk onderwerp. Een aantal keer is opgemerkt dat er op het vlak van energie al vrij succesvol is samengewerkt in Europa. De Europese Unie is ook voortgekomen uit de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Euratom, opgericht in 1957, is eigenlijk zeer succesvol. Deze organisatie heeft ten aanzien van kernenergie samengewerkt. Of je nu voor of tegen kernenergie bent, er wordt ter zake al vijftig jaar samengewerkt, gewoon tussen landen, landen die soms heel verschillend zijn. Eigenlijk zou het fantastisch zijn als er ten aanzien van schone energie op de zelfde manier binnen Europa werd samengewerkt. Dan ontstaat de situatie niet dat Nederland in zijn eentje gaat uitzoeken hoe het met schone energie moet omgaan, Spanje het op de ene manier doet en Duitsland weer op de andere. Als er echt samengewerkt kan worden om schone energie op te wekken, bij voorbeeld door het sluiten van een nieuw verdrag ten aanzien daarvan of door dat op te nemen in een nieuw verdrag en door een soort verdragsorganisatie à la Euratom op te richten, maar dan voor schone energie, dan kun je echt alle gunstige voorwaarden van de verschillende landen bundelen. Dan kun je ervoor zorgen dat Nederland ook investeert in grote zonnepanelen in Spanje, waar men veel beter zonne-energie kan opwekken dan in Nederland, terwijl Spanje bijvoorbeeld kan helpen met grote windenergieprojecten hier. Dan kun je elkaars voordelen echt versterken en vergroten. Dan stappen wij een beetje af van de houtje-touwtjesfeer rond schone energie, die dan echt grootschalig en concurrerend kan

worden. In opiniepeilingen blijkt dat heel veel mensen die eurosceptisch zijn dat juist wel goed vinden. Ook van de neestemmers zegt 60% tot 70% te vinden dat er op dit terrein meer moet worden samengewerkt in Europa.

Op deze manier kunnen wij ook grote zaken tot stand brengen. Juist door de samenwerking binnen Euratom hebben wij het grote project ITER binnengehaald in Europa, waarin 5 mld. wordt geïnvesteerd. Als wij zoiets ook voor schone energie kunnen doen, kunnen wij grote centrales bouwen voor zonne- en windenergie in heel Europa. Ik ben daarom een groot voorstander van dergelijke samenwerking. Wij doen dit eigenlijk al en ook nog op een succesvolle manier. Laten wij dit in 's hemelsnaam dan ook voor schone energie doen.

De heer **Doesburg**: Hebt u ook al iets gehoord wat u straks meeneemt naar Den Haag?

De heer **Van der Ham** (D66): Een van de punten die ik hier heb gehoord, is dat zulke nieuwe projecten natuurlijk wel democratisch moeten worden gecontroleerd door het Europees Parlement. Het gaat om veel geld en het is vreemd dat het Europees Parlement hierop helemaal geen controle heeft. Dat zou moeten verbeteren.

De heer **Doesburg**: Tijd voor de tweede stelling in het eerste, inhoudelijke blok: Militair optreden van de EU-lidstaten in landen buiten de EU moet een nationale aangelegenheid blijven. In de zaal kunt u reageren met “eens”, “oneens” of “weet niet/geen mening”. U kunt nu uw keuze kenbaar maken.

Ik constateer dat 40,2% het met deze stelling eens is, terwijl 51% het ermee oneens is en 8,8% het niet weet of geen mening heeft. Ik ben benieuwd naar de derde categorie van 8,8%. In absolute getallen is dat een hele volksstam. Wie van u weet het niet en wil dat toelichten?

Inspreker: Ik vind dit een te ingewikkeld onderwerp om meteen “eens” of “oneens” te kunnen zeggen op basis van één zin. Defensie is altijd een nationale aangelegenheid, maar dit is tegelijkertijd ook een internationale aangelegenheid. Het is belangrijk dat er een duidelijk beleid komt om samen te kunnen optreden tegen een gemeenschappelijke vijand, maar ik weet niet of dat ook betekent dat wij één leger moeten hebben en of wij verplicht moeten meedoen.

De heer **Doesburg**: Gesteld dat u een toverstokje hebt, hoe zou het er dan uitzien?

Inspreker: Het is maar goed dat ik geen toverstokje heb. Als ik dat wel had, zouden wij bijvoorbeeld Robert Mugabe in Zimbabwe vanuit Europa als één geheel kunnen aanspreken. Het kan hem heel weinig schelen of Nederland tegen hem en Luxemburg voor hem is. De Verenigde Staten, Engeland, Duitsland en Frankrijk zijn belangrijk, de rest rommelt een beetje aan in de marge. Iran wordt er ook niet bang van als Denemarken opeens boos op dat land wordt. Daarom hebben wij wel één EU-beleid nodig.

De heer **Doesburg**: Dus u tendeert wel naar één Europa en naar gemeenschappelijke beslissingen.

Inspreker: Ja, maar ik heb hetzelfde probleem met deze stelling als met de vorige. Met deze EU wil ik niet één beleid voeren, want deze EU werkt niet. Met deze EU kunnen wij ook nauwelijks één gemeenschappelijke energiepolitiek voeren, terwijl die toch nog gemakkelijk is in vergelijking met militair ingrijpen. Wanneer de EU echt goed gaat functioneren en goed gaat samenwerken op een democratische manier, valt er wat voor te zeggen.

De heer **Doesburg**: Ik dank u zeer voor uw overwegingen. Ik loop een eindje verder in de zaal.

Inspreker: Ik draag bij aan het standpunt “weet niet” omdat ik geen stemkastje heb gekregen. Ik proef angst, bij de vorige stelling en ook in de uitslag van deze stelling. Europa moet een gezamenlijk blok vormen. Europa moet optreden tegen de nieuwe economieën van India, het Verre Oosten en China. Wij gaan uit van overleven als wij met zijn allen samenwerken, maar als je die weg opgaat, als je die filosofie volgt, steven je rechtstreeks af op een nieuwe wapenwedloop. Dat moeten wij niet hebben.

De heer **Doesburg**: Koning Angst regeert.

Inspreker: Precies.

Inspreker: Ik vind dat dit een nationale aangelegenheid moet blijven. Een van de grote voordelen van de EU is dat je economisch kunt samenwerken. Dan sta je tegen kapitalistische bedrijven sterker als je ook tot een goede publieke sector kunt komen. Als je alleen militair sterk bent, ga je alleen maar landen bevrijden. Dan kom je in scenario's terecht waar Amerika nu mee te maken heeft in Irak. Europa heeft in Joegoslavië niet zo drastisch opgetreden. Men is daar langzaam te werk gegaan. Daardoor is weliswaar veel misgegaan, maar je loopt als land in ieder geval niet vast. Daarom ben ik er voorstander van dit soort trajecten los van elkaar in te gaan. Dat levert veel meer praten op.

De heer **Doesburg**: Daar kunnen wij vanavond niet tegen zijn.

Inspreker: Ik ben geboren in Friesland, maar Nederland is kapitalistisch niet veel minder groot dan Europa volgens mij. Ik heb na lang aarzelen “oneens” gestemd. Op lange termijn moet deze kwestie op Europees niveau worden geregeld, maar op dit moment is sprake van een splijtzwam in Europa. Dat is de Atlantische verhouding. Ik voel er niet veel voor te worden meegetrokken in het kielzog van landen die achter de Verenigde Staten aan hobbelen. Op dit moment is in Europa sprake van een sterke verdeeldheid over de vraag in hoeverre de Verenigde Staten moeten worden gevolgd in hun cowboypolitiek in het Midden-Oosten en de rest van de wereld, of dat wij een eigen koers moeten volgen. Op dit moment komen wij daar nog niet uit in Europa. Anderzijds wil ik ook niet in de Franse positie terechtkomen, want dat land heeft zich in een soort isolatiepositie willen manoeuvreren. Gelukkig laat het land die positie langzaam weer los. Het is dus een probleem, maar op lange termijn moet het op Europees niveau worden geregeld. Op korte termijn heb ik mijn twijfels.

De heer **Doesburg**: Wie is het mordicus oneens met deze stelling?

Inspreker: Ik ben het daarmee oneens. Sinds 1945 hebben wij voor militaire kwesties de prachtige instelling van de Verenigde Naties. Die zijn niet sterk genoeg, dus moeten die worden versterkt.

Inspreker: Misschien is de versterking van de Europese defensiegemeenschap, ook voorzien in het verdrag, een kans de Amerikaanse mening wat te nuanceren en als een blok tegen Amerika misschien tot verstandige beslissingen te komen of te wel het de VN op die manier wat gemakkelijker te maken.

De heer **Doesburg**: Tegen verstandige beslissingen is niemand, maar hoe ziet zo'n verstandige beslissing er dan uit?

Inspreker: In feite beslist momenteel één blok, Amerika, voor de gehele wereld wat er gebeurt. Nederland gaat altijd lekker mee, maar ik zie graag een tweede blok. De heilzame werking van de euro zou ik ook wel op defensiegebied willen zien. Er is tegenwoordig immers een alternatief voor de dollar.

Inspreker: Ik wil een typische vrouwenstem laten horen. Vandaag wordt door de Moeders van Srebrenica aandacht gevraagd voor de commandostructuur die het Nederlandse leger heeft toegepast. Ik heb zelf "oneens" gestemd. Ik wil heel graag dat er snel wordt samengewerkt tussen de troepen om die commandostructuur te verbeteren.

Inspreker: Toen ik deze vraag zag, moest ik meteen denken aan de EU Battlegroup. Ik vind dat een heel goede zaak. Als in Afrika genocide wordt gepleegd, een burgeroorlog begint of een Charles Taylor nog aan de macht zou zijn, vind ik het heel goed om te weten dat interventie niet afhankelijk is van één staat, van de Verenigde Staten of van verschillende Europese staten, maar dat ten minste de EU als gezamenlijkheid er iets aan kan doen.

Inspreker: Je gaat er nu van uit dat de EU altijd goede dingen zal doen. De Verenigde Staten hebben ook heel goede dingen gedaan met hun leger, maar er is geen enkele garantie dat een sterk land altijd verstandig is.

De heer **Doesburg**: Het omgekeerde is natuurlijk ook waar.

Inspreker: Dat is waar.

De heer **Doesburg**: Waar kiest u dan voor?

Inspreker: Dat heb ik zojuist ook al gezegd. Je kunt beter langzamer te werk gaan. Dan kost het meer, maar...

De heer **Doesburg**: Dus in feite zit u niet zo ver uit elkaar. U wilt beiden hetzelfde einddoel bereiken.

Inspreker: Doordat je het leger uit elkaar haalt, ben je niet sterk en kun je het niet snel doen. Je gaat dan in elk geval niet heel grote fouten maken.

Inspreker: Ik heb "eens" gestemd. Ik reageer op één van de eerste sprekers die "weet niet/geen mening" had gestemd. Hij had het over een vijand. Misschien moeten wij op nationaal niveau eerst met elkaar gaan praten over de vraag wie de vijand is.

De heer **Doesburg**: Doet u eens een gooi? U kijkt mij aan, maar ik ben het niet.

Inspreker: Nee, ik heb ook geen vijanden.

Inspreker: Ik denk dat wij bij dit onderwerp te veel gekeken hebben naar het militaire optreden. Militair optreden betekent niet alleen vechten. De Europese Unie is opgericht met het doel om vrede te creëren. Die vrede moet zij ook uitdragen. Dat kan door een dialoog, maar het kan ook door bij verkiezingen militairen erheen te sturen om ervoor te zorgen dat ze

goed en vredig verlopen. Ik denk dat militair optreden veel meer daarop gericht moet zijn en niet op het daadwerkelijk sturen van troepen naar Irak of iets dergelijks. Het moet veel meer gericht zijn op vredesoperaties. Om die goed en succesvol te laten verlopen en om nog een Joegoslavië te voorkomen, moeten men wel beter samenwerken en dezelfde eisen en materieel gebruiken.

De heer **Doesburg**: Dus inniger samenwerking. Bevoegdheden overhevelen?

Inspreker: Ja.

De heer **Doesburg**: Een Europees leger, een Europese generaal?

Inspreker: Dat zeg ik niet. Ik zeg alleen dat het op een andere manier moet, met andere doeleinden. Vrede brengen en niet zelf actief de oorlog ...

De heer **Doesburg**: Wilt u het leger dan het recht ontnemen om te schieten?

Inspreker: Nee, dat zeg ik niet. Ik zeg dat wij ons moeten inzetten voor de vrede.

De heer **Doesburg**: Het is gehoord. Voor vrede zijn wij allemaal, maar wat is de weg ernaartoe?

Inspreker: Het was natuurlijk een vredesproject. Het kon alleen maar verwezenlijkt worden met ook een sociaaleconomisch beleid. Als ik mensen hoor over inzetten van militairen in het buitenland, bijvoorbeeld in Afrika, denk ik: zorg eerst eens dat ook een sociaaleconomisch project daar succesvoller wordt en niet totaal mislukt zoals de afgelopen 30 jaar.

Inspreker: Als burger heb ik een probleem. Ik weet bijna niet het verschil tussen een missionaris en een militair, als ik het zo lees.

De heer **Doesburg**: Dat is Friese korte, krachtige taal. Waarom lacht u daarom, mevrouw?

Inspreker: Het is gewoon een grappige opmerking.

De heer **Doesburg**: Hoe hebt u gestemd?

Inspreker: Ik heb oneens gestemd.

De heer **Doesburg**: Waarom?

Inspreker: Om redenen die hier al vaker zijn genoemd. Het is goed om een daadkrachtig leger te hebben. Ik weet niet of de nationale legers ook direct opgeheven moeten worden, maar ik vind dat er wel een klein stukje soevereiniteit kan worden overgedragen aan de EU.

De heer **Doesburg**: Dat is heldere, klare taal.

Inspreker: Gezamenlijk militair optreden van EU-lidstaten kan niet zonder gezamenlijk buitenlands beleid. Daar is überhaupt nog geen sprake van. Deze vraag komt eigenlijk veel te vroeg. De vraag moet zijn of wij een gezamenlijk buitenlands beleid willen. Pas daarna is militair optreden wellicht aan de orde. Wij hebben eerst diplomaten en dan pas generaals.

De heer **Doesburg**: Dat is een volgordelijke en nuttige vingerwijzing.

Inspreker: Vaak waren er eerst militairen en volgde daarna pas een buitenlands beleid. Ik weet niet wat het eerst moet komen en waar de kip of het ei ligt.

Inspreker: Zo was het niet bij de Tweede Wereldoorlog. Het Molotov-Rippentrop pact was een zaak van het buitenlands beleid en heeft wel een oorlog uitgelokt.

De heer **Doesburg**: De geschiedenis gaat nog verder terug. Straks komen wij nog bij de oude Grieken.

Inspreker: Ik heb vóór gestemd en wel vanuit de gedachte dat hoe kleiner het is, hoe minder ellende het kan veroorzaken. Wanneer het gaat om een Europees verdrag voor een militaire macht, gaat mijn voorkeur uit naar de Japanse variant, namelijk een leger alleen als een zelfverdedigingswapen. Het gaat altijd fout als een sterke macht militairen gaat inzetten. Daarvan komt altijd ellende. Dat moeten wij niet doen.

De heer **Doesburg**: Het is weer tijd om Kamerleden om een reactie te vragen.

De heer **Van Bommel** (SP): Veel mensen hebben op verschillende stellingen gereageerd. Volgens mij gaat het om de zeggenschap over de inzet van het nationale leger. Met die stelling ben ik het eens. Ik vind dat Nederland onder de huidige omstandigheden en ook in de nabije toekomst zelf moet kunnen besluiten of zijn leger wel of niet wordt ingezet. Stelt u zich eens voor dat de EU besluit om mee te doen aan de oorlog in Irak, dat Nederland dat geen goed idee vindt en daarvoor zijn militairen niet wil inzetten en zich van de Europese Unie moet voegen naar dat gezamenlijke besluit over de inzet van het leger. Dat is de Amerikaanse situatie. Ik wens een dergelijke situatie niet in Europa. Ik ben het dan ook zeer eens met de inspreker dat zei dat er eerst een gemeenschappelijk buitenlands beleid geformuleerd moet worden. Het verlengstuk daarvan is inderdaad de inzet van de krijgsmacht, zoals Von Clausewitz al zei. Als het fout gaat in de diplomatie, kan gekozen worden voor het inzetten van het leger; echter alleen als men het daarover eens is. Wij zijn het in Europa op belangrijke onderdelen van het buitenlandse beleid niet eens. Het ligt dus helemaal niet voor de hand dat wij Europa de bevoegdheid geven om over de nationale krijgsmacht te beschikken.

Er zijn veel dingen gezegd waarmee ik het eens ben. Ik onderschrijf dat het goed is om in de diplomatie gezamenlijk een vuist maken tegen Iran. Iran zal meer onder de indruk zijn wanneer Europa, of beter nog de hele wereld, zegt dat het land dit of dat moet doen. Ik ben het ook eens met de inspreker die stelde dat de Verenigde Naties de enige organisatie is die geweld kan goedkeuren en Amerika, Europa, de NAVO of welke organisatie dan ook de bevoegdheid kan geven om geweld te gebruiken. Ik ben het echter niet eens met de persoon die sprak over EU Battle groups. Daarin zie ik een groot risico. Ik ben bang dat er bij een crisis al te gemakkelijk gedacht wordt: wij sturen er EU Battle groups op af, die zetten het bewind aan de kant, dan komt er een democratisch gekozen regering en komt het allemaal wel goed met dat land. Zo werkt het helaas niet, ook niet wanneer er door de VN gemandateerd troepen gestuurd zijn. Dat geldt zelfs voor de Balkan. Daar is het in belangrijke delen nog steeds een rommeltje. Dat geldt zeker voor Afghanistan en Irak. In Afghanistan zitten wij vijf jaar en de vrede is daar verder weg dan ooit.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Er is heel veel gezegd. Iemand sprak over inzetten voor de vrede. Ook voor GroenLinks is het heel duidelijk dat het Nederlandse parlement zelf een

besluit neemt over de inzet van Nederlandse militairen. Het kan niet zo zijn dat dit wordt overgedragen aan andere landen. Ik kom zelf uit een pacifistische traditie. Hierover zijn binnen GroenLinks altijd pittige discussies gevoerd en ook in de samenleving. Als het om genocide of om zeer ernstige schendingen van mensenrechten gaat, zou ik bijna hopen dat Europa in staat is om daadkrachtiger op te treden. Ik heb een absolute voorkeur voor een VN-mandaat, maar de VN zijn helaas niet altijd krachtig genoeg om te kunnen optreden. In Afrika zijn er voorbeelden waarvan ik mij als pacifist afvraag of wij dat door mogen laten gaan. Wij mogen de mensen die slachtoffer dreigen te worden van een genocide toch niet laten stikken? Je kunt tot de conclusie komen dat wij een bijdrage moeten leveren aan een vredesmissie. Dat moet je per keer afwegen.

Als er een gemeenschappelijk Europees beleid ten aanzien van Irak was gevoerd, had Irak nooit zo lang door kunnen gaan. Dat is ook een kant van de medaille die wij erbij moeten betrekken.

Een gezamenlijk buitenlands beleid, een gezamenlijk optreden is van groot belang. Wij moeten zeker geen oorlog en ellende creëren, maar een sterk Europa kan -- het liefst samen met de VN -- ingrijpen als het nodig is. Mensen buiten Europa mogen niet aan hun lot worden overgelaten. Europa moet in dat soort kwesties zijn verantwoordelijkheid nemen. Het zijn zeer lastige beslissingen, maar die moeten wij niet uit de weg gaan.

De Doesburg: Wij gaan over naar de derde en laatste stelling van het inhoudelijke blok en die luidt: Lidstaten moeten zelf hun asiel- en migratiebeleid kunnen bepalen."

33% is het hiermee eens en 58,9% is het er niet mee eens. Die laatste groep wil ik als eerst aan de tand voelen.

Inspreker: Ik denk niet dat wij in staat zijn om migratiestromen te coördineren en te sturen als de lidstaten geen gezamenlijk beleid voeren. Het gaat ten slotte om de collectieve grenzen van geheel Europa.

De heer Doesburg: Dat is een praktisch argument.

Inspreker: Ik ben het oneens met de stelling. Wij weten allemaal dat vooral de mediterrane landen een probleem hebben met grote groepen die uit Afrika naar Europa willen komen. Als Spanje besluit om al die mensen te naturaliseren, kunnen zij zich op grond van het principe van het vrij verkeer van personen over heel Europa verspreiden. Daar is op zich niets mis mee, maar dan is het beter dat de EU een dergelijk besluit neemt, want de betrokkenen worden door alle lidstaten opgevangen.

De heer Doesburg: U zit goed in de materie. Ik ben benieuwd naar de overwegingen van degenen die anders hebben gestemd.

Inspreker: Ik wilde eigenlijk 50% eens en 50% oneens stemmen. Ik heb uiteindelijk "eens" gestemd. Ik vind dat er vaak zeer specifieke eisen aan beleidsvormen moeten worden gesteld, zoals bij de afstemming van de toelating. Ik blijf echter van mening dat dit per lidstaat moet worden beoordeeld. Op grond van die individuele opvattingen moet het grote geheel vorm krijgen.

De heer Doesburg: Maar als deze mensen zijn toegelaten, zijn zij vrij om naar een andere lidstaat te gaan. Dat kan ook een land zijn dat dit niet gewenst heeft.

Inspreker: Dat klopt. Zoals u misschien wel hebt gehoord, zijn sommige scholen vandaag bezig met de EMU-pas. Op de EMU-pas staan kwalificaties, bijvoorbeeld wat iemands beroep is of wat zijn specialiteiten zijn. Ik vind dat mensen die van belang zijn voor het land en voor de economie sowieso toegelaten moeten worden, naast het feit dat mensen als vluchtelingen binnenkomen en recht hebben op asiel.

De heer **Doesburg**: Welke groep blijft dan nog over?

Inspreker: De mensen die de lidstaten nodig hebben en die voldoen aan specifieke eisen. Die kunnen beoordeeld worden op basis van hun EMU-pas. Dat is iets nieuws.

De heer **Doesburg**: U zegt “nee” tegen één buitengrens. U vindt dat het per land geregeld moet kunnen worden en dat die pas daar het juiste instrument voor is?

Inspreker: Ik denk dat ieder daarin zijn eigen verantwoordelijkheid moet nemen, vooral als men lid wil worden van deze samenleving. Dan is het voor hen van wezenlijk belang dat zij goed terecht komen.

De heer **Doesburg**: Ik ga naar mensen toe die nog niet gesproken hebben. Wie van de aanwezigen heeft geen mening over dit vraagstuk?

Inspreker: Ik heb geen mening. Je kunt het van twee kanten bekijken. Ik ken de problematiek niet echt, dus hoe kan ik daar een mening over hebben?

De heer **Doesburg**: Filosofen zouden zeggen: geen mening is ook een mening.

Inspreker: Het is niet onderbouwd. Als je geen mening hebt, moet je niet gaan stemmen.

De heer **Doesburg**: Dat is volstrekt duidelijk. Wie van u heeft geen mening maar dan op een andere leest geschoeid?

Inspreker: Ik weet het niet. Volgens mij is het asielbeleid iets anders dan het migratiebeleid. Nu worden alle buitenlanders over één kam geschoren. Dat moeten wij niet doen. Deze stelling klopt naar mijn mening niet.

De heer **Doesburg**: U moet deze stelling beschouwen als een kapstok om het thema te verkennen. Waar zit volgens u het verschil tussen asiel- en migratiebeleid?

Inspreker: Bij asielbeleid denk ik bijvoorbeeld aan politieke vluchtelingen en niet aan mensen die uit veilige landen hier naar toe komen. Nu wordt dat op één hoop gegooid.

De heer **Doesburg**: Mevrouw, u maakte een heel kritische kanttekening, misschien wel een juiste. Wilt u die ook voor de microfoon uitspreken?

Inspreker: Ik ben het met mijn voorganger eens. Het wordt op één hoop gegooid. Je moet van tevoren stemmen, zonder dat je het kunt nuanceren. Dat vind ik een probleem.

De heer **Doesburg**: Praten op voetnootniveau is ook lastig. Maar goed, gelukkig staan er mensen zoals u op, zodat wij die nuance en die kleur kunnen aangeven.

Inspreker: In de jaren zeventig werd met het globaliseringsproject de economische vrijhandel gepropageerd. Afrika is bijvoorbeeld slachtoffer van diezelfde vrijhandel. Nu mag de vrijhandel van mensen niet. Daarom snap ik de problematiek niet helemaal.

De heer **Doesburg**: Het is duidelijk.

Wij hebben nog een extra stelling: In het ene land is het moeilijker om asiel aan te vragen dan in het andere land. Regels voor toelating en de voorzieningen voor opvang van asielzoekers moeten in heel de Europese Unie hetzelfde worden. "

Ik constateer dat 74,8% van de aanwezigen het met deze stelling eens is. Dan wordt het tijd om op zoek te gaan naar degenen die het ermee oneens zijn.

Inspreker: Ik denk dat het goed is om de regels van toelating min of meer te harmoniseren en samen te regelen. Anders is het voor de voorzieningen, want er moet per land worden bekeken wat het kan aanbieden en hoe de plaatselijke situatie is. Als er vanuit Brussel wordt geredeneerd dat een Spaanse provincie gelijk is aan een Nederlandse gemeente of zo, dan krijg je een heel scheve verhouding.

De regels voor toelating tot Europa zouden gelijk moeten zijn. Hoe een land de mensen opvangt, moet het zelf bepalen.

De heer **Doesburg**: In de geest van de inspreker van daarnet maakt u heel duidelijk een onderscheid tussen toelatingsregels en voorzieningen. Dit staat genoteerd.

Inspreker: Ik studeer internationale betrekkingen in Groningen. Ik weet eigenlijk het antwoord niet. Aan de ene kant denk ik ook dat het niet een slim idee is om voorzieningen centraal voor te schrijven, omdat elke regio anders is. Aan de andere kant zijn er situaties als in het voorbeeld dat ik wil geven. Tussen Malmö en Kopenhagen is een brug. Er wonen mensen in Malmö met de rijke Zweedse voorzieningen die in Kopenhagen werken. De belasting gaat naar Denemarken en Zweden betaalt de voorzieningen voor die mensen. Ik denk dat er op dit gebied dus wel enige regulatie nodig is.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Die brug heet de liefdesbrug.

De heer **Doesburg**: Curieus dat u die kent.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Dat vind ik wel romantisch.

Inspreker: Ik denk dat duidelijk is wij als wij één fort Europa vormen met één buitengrens en zonder binnengrenzen, gelijke afspraken moeten maken over wie wij binnenlaten. Het zou helemaal zot zijn om de voorzieningen per land te laten verschillen, want als er een politieke vluchteling binnenkomt die geestelijke bijstand nodig heeft of wat dan ook, dan lijkt het mij irrelevant waar die persoon binnenkomt.

De heer **Doesburg**: U ijvert voor gelijke monniken, gelijke kappen. Hebt u dan geen oog voor het probleem dat de vorige inspreker noemde dat sommige landen gewoon het geld niet hebben om dat te realiseren.

Inspreker: Daarom hebben wij een Europese Economische Unie.

De heer **Doesburg**: Die gaat dat allemaal gelijktrekken?

Inspreker: Dat lijkt mij logisch, ja.

Inspreker: Dit is precies waar ik tegenaan liep bij de vorige stelling. Daarom vind ik het fijn dat deze stelling nu op het scherm staat. Ik haak in op de uitspraak van die meneer dat de toelating wel gemeenschappelijk kan worden geregeld en dat dit niet hoeft met voorzieningen. Ik denk juist dat ook voor voorzieningen regels moeten worden opgesteld, maar dat kan worden volstaan met een minimumcriterium. De lidstaten kunnen dan zelf bepalen of ze betere voorzieningen willen regelen.

De heer **Doesburg:** Denkt u niet dat daarvan een bepaalde zuigkracht uitgaat en dat mensen denken: hé, daar is een biefstuk te krijgen in plaats van een gehaktbal, dus laten we eens een land verderop gaan kijken?

Inspreker: Ja, maar goed, wij hebben dan gemeenschappelijke regels voor de toelating. Dat betekent volgens mij dat mensen zich dan ook vrij kunnen bewegen binnen de Europese Unie.

De heer **Doesburg:** Dat bedoel ik. Bent u niet bang voor grote volksverhuizingen naar daar waar het meest te halen valt?

Inspreker: Nee, ik ben daar niet zo bang voor.

Inspreker: Dan krijg je precies de nivellering waarop ik doelde. Als wij in Nederland iemand uitgebreid geestelijke bijstand geven en een huis van 100 m² en als men dat in Frankrijk niet doet, dan krijgen wij meer mensen hier.

De heer **Doesburg:** Dan houden wij vanzelf geen huizen van 100 m² over.

Inspreker: Precies.

De heer **Doesburg:** Meneer, ik zie dat u het daarmee niet eens bent.

Inspreker: Ik vind uw vraagstelling een beetje fout. Als je asiel aanvraagt in het ene Europese land, mag je dat niet daarna nog eens in een ander Europees land doen, want daar word je dan onmiddellijk uitgegooid. Ik neem dan ook aan dat het op zo'n moment ook...

De heer **Doesburg:** Het gaat om wat er intern gebeurt.

Inspreker: Nadat je bent toegelaten, kun je gaan wonen waar je wilt, net als geldt voor elke andere Europese burger. Natuurlijk zal het ene land meer zuigkracht hebben dan het andere. De een houdt meer van de Nederlandse regen en de ander houdt meer van de Italiaanse zon. Die keuze kun je maken om ergens te gaan leven.

De heer **Doesburg:** Wie van u wil hieraan iets toevoegen?

Inspreker: Ik wil de uitspraak van die meneer even nuanceren. Wat hij zegt, geldt alleen als mensen genationaliseerd zijn. Als je niet de nationaliteit van een van de Europese lidstaten krijgt, mag je als asielzoeker niet vrij rondreizen. Dat is misschien een belangrijke toevoeging.

Inspreker: Ik gebruik de stelling toch maar als kapstok, maar verbreed deze dan wel. Hoe je omgaat met de vreemdeling aan jouw deur, is volgens mij een teken van beschaving. Wat ik heel graag zou zien, is een beschaafd Europa. Ik wil graag in een beschaafd Nederland wonen, maar ook in een heel beschaafd Europa. In alle gesprekken over een nieuw verdrag zou het eigenlijk moeten gaan over de vraag: kunnen wij een definitie vinden die weergeeft wanneer je een land, ook een land dat zou willen toetreden, beschaafd kan noemen. Beschaving betekent dan: hoe ga je om met de zwakkeren in je samenleving, hoe ga je om met vreemdelingen, met zieken, met leven en dood? Het betekent echter ook dat wie in Europa thuis wil zijn, een beschaafd Europa zou moeten aantreffen waar vaders en moeders allemaal geleerd hebben om 's avonds hun kinderen voor het slapen wat voor te lezen. Je hebt het dan ook over de positie van de vrouw. In Europa worden vrouwen niet onderdrukt, in Europa worden vrouwen niet misbruikt, in Europa hebben vrouwen overal dezelfde rechten. Dit zou een manier kunnen zijn om je positief te onderscheiden in de grote wereld van andere continenten. De kernwoorden zijn: een beschaafd Europa.

De heer **Doesburg**: Electoraal vertaalt uw inbreng zich in applaus.

Inspreker: Ik wil hier een zin aan toevoegen. Mensen die denken dat je het vraagstuk van asielzoekers en migranten op nationaal niveau kunt regelen, komen verdacht dicht bij de boeren die vroeger tegen de instelling van de waterschappen waren, omdat zij dachten dat zij het waterpeil van hun landje zelf wel konden regelen.

De heer **Doesburg**: Het woord is weer aan de Kamerleden.

De heer **De Roon** (PVV): Ik ben blij dat ik op deze vragen mag ingaan. Als wij spreken over de toelating van asielzoekers, hebben wij te maken met een aantal factoren. Het is een kwestie van medemenselijkheid, maar ook een kwestie van geld en van het absorptievermogen van onze samenleving, van onze nationale staat. Dit zijn de drie factoren waar je op moet letten als je de vraag stelt: hoe moeten wij met asielzoekers omgaan, welke regels moeten wij stellen, hoeveel mensen willen wij binnenlaten en wat willen wij die mensen bieden.

Ik ben van mening dat wij als nationale staat die zelf voor de kosten moet opdraaien en ook zelf het absorptievermogen moet opbrengen -- want asielzoekers die uit verre landen komen, brengen, hoe je het ook wendt of keert, in min of meerdere mate altijd problemen met zich mee voor onze samenleving -- zelf een keuze moet maken. Je moet dus bereid zijn om die problemen op te vangen. Je moet jezelf de vraag stellen of je de problemen wilt opvangen die kunnen ontstaan door de komst van grote groepen mensen uit heel andere culturen. Je moet jezelf de vraag stellen of je daar voldoende geld voor wilt opbrengen, want vergis u niet, het kost ontzettend veel geld. De 30.000 asielzoekers die nu gelegaliseerd zijn, kosten ons miljarden.

Kortom, die keuzen moeten wij als nationale staat zelf maken. Wij moeten ons daarover niets door Europa laten opleggen, wij bepalen dit zelf. Als de Nederlandse bevolking zegt: de grenzen en de portemonnee gaan wagenwijd open, dan is dat onze keuze. Het mag echter nooit zo zijn dat een ander land ons op dit punt keuzes oplegt. Of het nu keuzes zijn in het voordeel of in het nadeel van asielzoekers, dat maakt niet uit, maar wij moeten die zelf maken.

Mevrouw **Wiegman-Meppelink** (ChristenUnie): De opmerking over beschaving en de vraag hoe wij omgaan met een vreemdeling, zijn mij uit het hart gegrepen. Het is heel goed om hier afspraken over te maken op Europees niveau. Volgens mij moet dit zeker onderdeel zijn van het nieuwe verdrag, opdat er duidelijkheid ontstaat, ook voor de landen onderling.

Er wordt gesproken over een fort Europa. Dit roept het beeld op dat wij veilig bij elkaar zitten in Europa, maar ik hoop niet dat dit betekent dat wij onze ogen sluiten voor de internationale problematiek. Op het moment dat wij vrede en veiligheid kunnen garanderen binnen de Europese grenzen, hebben wij ook een verantwoordelijkheid naar de landen om ons heen en dit geldt zeker voor de landen waar vluchtelingen vandaan komen. Europa moet zich inzetten om daar vrede te brengen en voor internationale gerechtigheid over de Europese grenzen heen. Dit verhaal heeft dus twee kanten. Ik ben ook ontzettend blij met de enorme nuance die ik in de verschillende discussies proef; zaken liggen nooit zwart-wit en het is voortdurend een kwestie van afwegingen maken. Ik wil daar mijn steentje aan bijdragen.

De heer **Doesburg**: Mag ik u beiden vragen wat u meeneemt naar Den Haag? Wat was volgens u werkbaar, of ten minste stof voor overpeinzing?

De heer **De Roon** (PVV): Vanavond is gebleken dat mensen een groot hart hebben en daarom nogal snel bereid zijn om te zeggen dat we er niet al te moeilijk over moeten doen. Dat is althans mijn indruk. Ik vind dat allemaal prachtig, maar ik wil de mensen voorhouden om zich te realiseren wat de consequenties daarvan zijn. Men staat voor de vraag of Nederland het zelf moet bepalen of Europa het voor ons moet bepalen. Betekent dit bijvoorbeeld dat de Europese meerderheid straks kan bepalen dat wij helemaal geen asielzoekers meer binnenlaten, of twintig keer zo veel?

De heer **Doesburg**: Is dat wat u vindt? Ik vroeg u wat u meeneemt naar Den Haag.

De heer **De Roon** (PVV): Wat ik meeneem, is dat ik niet heb gehoord dat de zaal die afweging maakt; dat is op dit moment althans mijn conclusie.

De heer **Doesburg**: Wat neemt u mee, mevrouw Wiegman?

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): De noodzaak van duidelijke afspraken op Europees niveau, met name over toelating. Wat is gezegd over de voorzieningen vind ik heel sterk; ik wil daar zeker verder over nadenken. Geen land binnen de Europese Unie is hetzelfde als een ander en er moet dus de nodige flexibiliteit bestaan en niet een heel streng regime. En nogmaals: de beschaving.

De heer **Doesburg**: Ik hoor wat instemmend gemorrel.

In ieder geval is nut en noodzaak aangetoond van het land ingaan en het oor te luisteren leggen. We hebben nog een tweetal invalshoeken te verkennen. Eerst zal de stelling worden voorgelegd. O nee, er is een punt van orde.

Inspreker: Ik mis in de agenda van deze, overigens prima georganiseerde, avond een naar mijn gevoel heel belangrijk aspect: effectiviteit van werken en goede organisatie. Bij goede organisatie denk ik vooral aan het instituut Brussel.

De heer **Doesburg**: Ik denk dat u nog aan uw trekken zult komen. Als anderen ook dingen hebben die hun in de borst opwellen, waarvoor ze speciaal hierheen zijn gekomen om het naar Den Haag mee te geven, kunnen ze ook de microfoon gebruiken.

Inspreker: Ik wil graag wat meer zuurstof in de zaal. Ik denk dat daardoor de discussie ook zal verbeteren!

De heer **Doesburg**: Ik weet dat Docters van Leeuwen ooit zei dat de discussie de zuurstof van de democratie is, maar ik kan u niet meer bieden dan dat de deuren opengaan. De organisatie heeft dit gehoord, er wordt voor gezorgd.

Hiermee zijn we gekomen aan het tweede blok: het machtsvraagstuk, de procedurele kant van de zaak. Dit is vertaald in een tweetal stellingen, met zes mogelijkheden die u in volgorde van belangrijkheid kunt zetten: "De Europese Unie moet op de volgende beleidsterreinen meer bevoegdheden krijgen". Er zijn elf variabelen.

De heer **Van Bommel** (SP): Ik doe graag een voorstel. In onze tekst staat iets anders, iets wat ik relevanter vind. Ik stel voor om de oorspronkelijke tekst te volgen en bij deze vraag te bekijken of het vetorecht moet worden opgegeven om daarvoor in de plaats de meerderheidsbesluitvorming in te voeren.

De heer **Doesburg**: Als ik daarin mee zou gaan, komen er misschien nog wel tien mensen die liever hun eigen stokpaardje berijden.

Ik ben wat streng, omdat deze gegevens net als die van de stemwijzer worden verwerkt. Bovendien zijn deze stemlijstjes de vrucht van lange beraadslagingen in de Tweede Kamer.

Er wordt gestemd.

De heer **Doesburg**: U ziet nu een lijstje op het scherm met terreinen waarover de EU minder te zeggen zou moeten krijgen.

Er wordt gestemd.

De heer **Doesburg**: De uitslag is binnen. Eerst de terreinen waarover de EU volgens u meer te zeggen zou moeten krijgen. Hier staat het milieu met stip op één, gevolgd door energie, buitenlands beleid, asiel en migratie, terrorismebestrijding en economie. Bij minder invloed staat onderwijs en cultuur bovenaan, gevolgd door sociale zaken en werkgelegenheid, defensie, gezondheidszorg en belastingen. Hier liggen de uitslagen echter vrij dicht bij elkaar.

Deze uitslagen zijn een kapstok, waaraan u uw mening kunt ophangen. Zeg dus gerust, wat u hiervan vindt.

Wat valt u op?

Inspreker: Ik vind de consistentie in de uitslagen opvallend. Ik vraag mij echter wel af in hoeverre mensen zicht hebben op de invloed van de Europese Commissie en de Europese Unie op dit soort terreinen.

De heer **Doesburg**: Mag ik dat vertalen in de aanbeveling om het transparanter te maken?

Inspreker: Inderdaad, maar dat is niet alleen de taak van de Europese Unie. Het is ook een taak van de nationale overheden.

De heer **Doesburg**: U souffleert uw buurman, maar u mag het ook zelf zeggen.

Inspreker: Het is ook een taak van de pers.

De heer **Doesburg**: Kijkt u maar eens woest naar links, want daar zitten ze!

Inspreker: Ik vind het een onduidelijke vraagstelling, want er wordt aan voorbijgegaan dat de Europese Unie volgens het subsidiariteitsbeginsel is georganiseerd. Er zijn dus belastingen die op nationaal niveau moeten worden geregeld. De gemeentebelasting moet je niet door de EU laten uitvoeren. Dat geldt ook voor de andere stellingen, want ook hier bepaalt uiteindelijk het subsidiariteitsbeginsel hoe besluiten uitvallen. Dat geldt niet alleen voor defensie en asiel, maar ook voor energie. Subsidiariteit is de basis van de Europese Unie en een discussie over de EU moet dus een discussie zijn over de mate waarin wij ons vastklampen aan het subsidiariteitsbeginsel.

Wij moeten ons gaan houden aan democratische beslissingen die via het subsidiariteitsbeginsel zijn genomen. Wij moeten dus niet doen wat die twee Kamerleden zeiden: wel pleiten voor meer democratie, maar tegelijkertijd het recht opeisen om niet te hoeven doen waar je het niet mee eens bent. Dat is een heel dubieuze opvatting over democratie, want dan wil je wel over zaken kunnen stemmen, maar vind je dat je er niet aan hoeft te houden als je het er niet mee eens bent. Dat zou betekenen dat iedereen die het er niet mee eens is dat rood niet doorrijden betekent, mag doorrijden, terwijl het wel een democratisch besluit is dat je dan moet stoppen.

De heer **Doesburg**: U hebt heel wat teweeggebracht.

Nu weer eens iemand die nog niet aan het woord is geweest vanavond.

Inspreker: Zo werkt het subsidiariteitsbeginsel niet. Dit beginsel bepaalt dat de EU onder bepaalde omstandigheden op een beleidsterrein mag handelen als het daartoe bevoegd is. De EU moet dus bevoegd zijn, voordat het subsidiariteitsbeginsel überhaupt van toepassing kan zijn. Wat de vorige spreker beweerde, is volgens mij dus niet juist.

De heer **Doesburg**: Waarvan acte.

Inspreker: Er zijn meer mensen die minder invloed van de EU willen op de belastingen dan mensen die meer invloed van de EU willen op de belastingen. Op dit moment heeft de EU echter bijna helemaal niets te zeggen over belastingen, terwijl belastingen juist een instrument zijn om het milieu en de economie te bevorderen. Ik denk bijvoorbeeld aan de grote verschillen in omzetbelasting. Zo is die belasting in Polen voor bepaalde ondernemingen nul, met als gevolg dat Franse en Engelse ondernemingen grote fabrieken in Polen vestigen. En daaraan gaat vervolgens de lokale economie kapot. Er liggen echt grote kansen voor de EU als de Unie bijvoorbeeld minimumtarieven zou mogen vaststellen.

De heer **Doesburg**: Meer grip op belastingen. Dat is uw advies.

Inspreker: Belastingen als instrument.

De heer **Doesburg**: Zo hebben wij per slot van rekening Al Capone ook gevangen.

Mijnheer, ik gaf u eerder het woord, maar hebt u nu wel een mening?

Inspreker: Ik ben over het algemeen voor minder invloed. Alleen op het gebied van milieu zou de invloed van de EU volgens mij uitgebreid moeten worden.

De heer **Doesburg**: Daar komen wij zeker nog op terug.

Inspreker: Het is volgens mij belangrijk dat wij binnen Europa meer gaan samenwerken op het gebied van de belastingen. Op dit moment worden de tarieven voor de omzetbelasting

tussen een aantal lidstaten gelijkgetrokken. Zo is die in Duitsland met 2% omhoog gegaan, omdat veel Nederlanders via internet Duitse producten kopen. Daarmee helpen ze de Duitse economie omhoog te krabbelen, terwijl het eigenlijk evenredig over Europa verdeeld zou moeten worden.

Wij zouden ook naar de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting moeten kijken. Je moet niet meer van die liefdesbruggen hebben. Ik doel dan bijvoorbeeld op Nederlanders die net over de grens in België gaan wonen in speciaal voor Nederlanders aangelegde villawijken. Die mensen profiteren van het Belgische belastingklimaat, ook al werken ze in Nederland. Het is wenselijk om de omzetbelasting af te schaffen. Dat moet dan wel in heel Europa gebeuren.

Inspreker: Wij zien dat de mensen vinden dat Europa minder invloed moet krijgen op onderwijs. Daar ben ik het absoluut niet mee eens. Zo vind ik het Erasmus-programma fantastisch. Dat houdt uitwisseling van buitenlandse studenten in Europa in. Ik vind ook dat er meer concurrentie moet komen tussen de universiteiten en dat de ingevoerde bachelor/masterstructuur verbeterd moet worden. Dit zorgt ook voor meer concurrentie en een beter Europees onderwijsstelsel.

Inspreker: Ik wil graag veel meer nadruk hebben op sociale zaken en werkgelegenheid. Op die manier kan er meer evenwicht komen in de economie. Bij sociale zaken is nu een neerwaartse tendens zichtbaar, ook bij de minimuminkomens. Op Europees niveau zou er in dat opzicht een basis moeten komen. Dus, nogmaals, meer sociale zaken.

Inspreker: Het valt mij op dat veel mensen gezegd hebben dat de Europese Unie op het gebied van onderwijs en cultuur minder te zeggen moet krijgen. Diegenen hebben dat volgens mij gedaan uit angst voor verlies van nationale soevereiniteit, nationale identiteit of iets dergelijks. Europa heeft op dit gebied overigens eigenlijk helemaal geen bevoegdheden. Dat zal ook niet veranderen, als het grondwettelijk verdrag aangenomen wordt. Op zich valt dat dus mee.

Ik wil nog even reageren op een inspreker die in het JOVD-rijtje zit. Ik neem aan dat hij ook dat politieke geluid verwoordt. De eigen minister Zalm heeft niet helemaal ten onrechte nog niet zo lang geleden gezegd dat de laatste keer dat iemand probeerde vanuit het buitenland in Nederland belasting in te voeren, daar een 80-jarige oorlog op volgde. Dat vond ik wel een aardige gedachte.

Er zit namelijk een zekere logica in de interne markt. Gemeenschappelijke belastingen zijn een soort uitvloeisel van die logica. De Engelse lord Denning was rechter en moest in de jaren zeventig een uitspraak doen over het Europese recht. Toen zei hij: het Europees recht is een soort rivier die binnen komt stromen; je weet nooit waar het ophoudt. Nogmaals, er zit een soort logica in gemeenschappelijke belastingen. Persoonlijk ga ik mij echter toch een klein beetje zorgen maken over Europa, als gemeentelijke belastingen ook gedeeltelijk door Brussel bepaald worden.

De heer **Doesburg**: Er is dus een grens wat u betreft.

Inspreker: Ik heb gestemd op meer invloed voor Europa op het gebied van milieu. Ik constateer dat heel veel mensen dat met mij eens zijn. Ik vind dat een goed teken. Volgens mij kan Europa op het gebied van milieu namelijk heel veel betekenen. Ik denk aan harde normen. Ik noem het Europact: er worden normen vastgesteld en er gelden sancties als die normen niet gehaald worden. Het zou goed zijn, als dat ook gaat gelden voor het energiebeleid. Hierbij denk ik vooral aan windparken voor schone energie.

De heer **Doesburg**: U denkt dat de Europese Unie daar zorg voor gaat dragen? U bent bereid om daartoe wat macht over te dragen?

Inspreker: Ik geef een voorbeeld. Volgens mij was de meerderheid van de Nederlandse regering voor het invoeren van roetfilters. De Europese auto-industrie hield vervolgens tegen dat in Nederland roetfilters versneld ingevoerd konden worden. Daar baal ik ontzettend van. Als de Europese Unie achter dat standpunt zou gaan staan, zou de invloed van de auto-industrie minder worden.

De heer **Doesburg**: Dat hebben wij min of meer al gehoord: als het in het straatje past, is het prima en dan moet men voorwaarts gaan, maar ...

Inspreker: ... Daarbij kunnen kanttekeningen geplaatst worden in die zin dat Europa de normen kan vaststellen, maar dat, wanneer individuele lidstaten meer zouden willen doen, dit altijd mogelijk moet zijn. Dit moet vooral op het gebied van het milieu mogelijk zijn.

De heer **Doesburg**: Een land dat meer wil doen, mag dat dus volgens u, maar minder mag niet.

Inspreker: Daar hadden wij het zojuist ook over, toen het ging over de voorzieningen voor de asielzoekers. Er moet dus een minimum vastgesteld worden, maar meer moet mogelijk zijn.

Inspreker: Ik plaats een kleine kanttekening. Deze cijfers worden ongelukkig weergegeven. Op de achtste plek staat bij voorbeeld pas dat er 31 stemmen zijn uitgebracht voor meer invloed op het vlak van sociale zaken en werkgelegenheid. Minder invloed begint pas bij die 31 stemmen. Dat blijkt niet uit de lijn, want de lijn van 31 stemmen lijkt groter te zijn dan die van 77 stemmen.

De heer **Doesburg**: Dat hebben wij gezien.

Inspreker: Het is een klein puntje. Hopelijk had u dat al door.

De heer **Doesburg**: Morgenavond staan wij in Apeldoorn en is dat allemaal opgelost.

Ik beëindig dit onderwerp, want de bel heeft geklonken. Als ik u niet om tien uur naar huis stuur, heb ik een probleem. Het is een duivels dilemma, zoals u vast begrijpt. Wij hebben nog zo veel andere leuke dingen om met elkaar te verkennen.

Eerst gaan wij luisteren naar twee Kamerleden.

De heer **Blom** (PvdA): Het valt mij op dat meer Europa beduidend populairder is dan minder Europa. Dat doet mij als PvdA-woordvoerder uiteraard goed. Het doet mij ook genoeg dat het onderwerp milieu en energie bovenaan staat. Dat staat bij mij namelijk ook bovenaan. Ik ben dus heel blij met deze uitslag. Er zijn niet echt dingen die mij opvallen; er zijn wel dingen die mij zijn opgevallen in de bijdragen die zijn geleverd, bij voorbeeld over de vraag of meer of minder Europa wenselijk is. Laten wij eerst vaststellen dat alles wat wij met meer of minder Europa moeten willen, duidelijk tot uiting moet komen in het nieuwe verdrag. Er hoort een tekst te liggen waaruit iedereen kan opmaken waar Europa meer over gaat en waar Europa minder over gaat. Er hoort wat mij betreft ook een tekst bij waaruit blijkt waar Nederland meer en waar Nederland minder dan nu over gaat. Dat is duidelijk.

Iemand zei: eigenlijk zou je een ondergrens moeten bepalen en elk land de mogelijkheid moeten geven om meer te doen dan de ondergrens. Daar ben ik het helemaal mee eens. Het levert alleen een groot probleem op. Ik schets dat aan de hand van een voorbeeld. Denemarken wilde een bepaalde voedingsstof op zijn markt verbieden om vetzucht tegen te gaan. Denen schijnen net als Nederlanders te dik te zijn. Er kwam toen een dictaat uit Brussel. Er wordt gezegd: jongens, dat mogen jullie niet doen, want wij hebben een interne markt waarvoor wij regels hebben afgesproken. Iedereen moet die regels naleven. Dit is precies zo'n element waarover je in een nieuw verdrag een duidelijke uitspraak moet hebben. Het mag niet zo zijn dat Brussel tegen een land dat op een goede manier met zijn volksgezondheid om wil gaan, zegt: dat mag niet, want daardoor wordt de interne markt verstoord. Volgens mij is dat precies de reden waarom Nederlanders twee jaar geleden nee tegen het grondwettelijk verdrag hebben gezegd. Dan worden er namelijk dingen vermengd.

Het zelfde geldt voor de belastingen. Moet je die nu harmoniseren of niet? Het voorbeeld van de omzetbelasting werd gegeven. Wij hebben een concurrentiestrijd. Ierland heeft als eerste een iets lager tarief ingevoerd en zodoende bedrijvigheid aangetrokken. Dat was goed voor de Ierse economie. Zodra dit in zijn geheel wordt vrijgelaten, ontstaat niet op basis van de belastingen concurrentie, maar op basis van arbeidsvoorwaarden. Daar moet je voor oppassen. Zodra een land minder belastinginkomsten krijgt, kan dat minder uitkeren aan zaken die te maken hebben met bestaanszekerheid. Van mij mag er daarom in een nieuw verdrag best een paragraaf worden opgenomen waarin een ondergrens wordt vastgelegd qua sociale eisen. Deels zijn die al verwoord in het Europese Sociale Handvest. Die paragraaf hoeft dus niet meer in zijn geheel terug te komen in een nieuw verdrag, maar het lijkt mij wel een goed plan als daarnaar een verwijzing wordt opgenomen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik vind deze vraag niet zo gelukkig gesteld. Ik denk dat mensen best kunnen vinden dat er helemaal niets hoeft te veranderen aan de bevoegdheden van de Europese Unie op de verschillende terreinen. Mijn belangrijkste kritiek treft eigenlijk het feit dat het onderwerp landbouw geen optie was, terwijl wij allen weten dat 50% van de Europese begroting wordt uitgetrokken voor het landbouwbeleid. 50% van al onze uitgaven wordt in landbouw gestoken. Dit wordt op deze manier niet betrokken bij de mening van de burgers. Ik proef hier dat mensen vooral milieu op één zetten. Dat is geweldig. Je merkt eraan dat mensen voor Europa vooral hoop zien. Maar laten wij ons niet vergissen. Als het gaat om Europese samenwerking, is de EU voor Nederland heel vaak een schuilplaats, niet om de normen die wij graag in Nederland zien te exporteren naar andere Europese landen maar om onze eigen normen naar beneden bij te stellen. Wij moeten ons dus afvragen of wij Europese samenwerking vooral zien als het meetrokken van andere landen naar normen die wij zelf zouden willen of als schuilplaats voor landen die eigenlijk voorop zouden moeten lopen omdat zij een grote verantwoordelijkheid hebben, bijvoorbeeld als het meest veedichte land ter wereld. Een van de dames in de zaal maakte de terechte opmerking dat Europa minimumnormen zou moeten stellen en dat er ruimte moet zijn voor landen die meer willen. Europa moet het mogelijk maken dat er ruimte is voor gidslanden, koplopers, landen die de kar willen trekken. Als wij kinderarbeid op deze manier hadden willen afschaffen, zou dat nooit zijn gebeurd. Laten wij ons dus niet vergissen in de rol die Europa zou kunnen spelen en in de importantie van een koplopersrol die een land als Nederland zou kunnen vervullen op landbouwgebied.

De heer **Doesburg**: Daarmee zijn wij aangeland bij de volgende stelling.

Inspreker: Op de linker grafiek hebben 400 mensen gestemd, op de rechter 200. Er is gezegd dat er meer mensen voor hadden gestemd, maar ik was nog niet klaar met stemmen. Er was voor deze stemronde toegezegd dat de mensen die niet hadden gestemd ook zouden worden weergegeven.

De heer **Doesburg**: Er zijn door een technische oorzaak enkele stemmen verloren gegaan, waarvoor welgemeende excuses. Met uw welnemen ga ik door naar de volgende stelling: hoe verder met het Europese grondwettelijk verdrag? U kunt kiezen uit de volgende antwoorden:

1. Het huidige voorstel moet toch worden doorgevoerd.
2. Er moet een vereenvoudigde versie komen.
3. Er moet een nieuw grondwettelijk verdrag worden geschreven.
4. De bestaande verdragen zijn voldoende.
5. Aanpassen van het bestaande verdrag (van Nice).
6. Weet niet / geen mening.

Ik constateer dat een meerderheid van 25,5% vindt dat er een vereenvoudigde versie moet komen. Verder vindt 20,6% dat het huidige voorstel toch moet worden doorgevoerd, wil 12,7% een nieuw grondwettelijk verdrag, vindt 4,9% de bestaande verdragen voldoende en wil 19,6% het bestaande verdrag aanpassen. Ten slotte heeft 16,7% geen mening.

Twee mensen hebben een opmerking over de procedure.

Inspreker: Ik heb een heikel punt, dat belangrijk is voor Noordoost-Friesland en voor noordoost-Groningen, waar veel boerenbedrijven zijn ontmanteld. De Europese subsidies verdwijnen voor deze economisch zwakkere regio's, waar al generaties lang burgers in de bijstand zitten. Daaraan wordt niets gedaan. Ik vraag het panel wat wij van Europa kunnen verwachten op het gebied van werkgelegenheid voor Friesland en Groningen in de noordoosthoek.

Inspreker: Ik mis de keuze dat er een beter verdrag moet komen. Ik denk dan aan allerlei alternatieven die kunnen worden overwogen, waardoor de effectiviteit en andere zaken sterk kunnen verbeteren.

Inspreker: Uiteraard heb ik hier een mening over, maar je moet wel weten waar het over gaat. Ik doel op de aanpassing van het Verdrag van Nice. Ik kan daar wel iets over zeggen, maar je moet precies weten wat daarvan de consequenties zijn. Een eenvoudige versie zou prima zijn, want die kunnen de burgers prima lezen. Als ik naar de cijfers kijk, constateer ik echter dat het huidige voorstel moet worden doorgevoerd. Ik ben voorstander van een gezamenlijk Europa. Ik vind het jammer dat dit is afgestemd, want Europa heeft ons veel vrede gebracht. Ook in de toekomst zal dat het geval zijn. Ik heb de Tweede Wereldoorlog meegemaakt. Ik weet wat razzia's zijn. Dankzij dat ene Europa hebben wij veel meer kans op vrede gekregen. Daar moeten wij gezamenlijk verder aan werken.

(applaus)

De heer **Doesburg**: Met een nieuw grondwettelijk verdrag?

Inspreker: Een aangepast grondwettelijk verdrag.

Inspreker: Deze uitslag geeft weer dat je die vraag niet kunt stellen. Men weet het niet. Kijk naar het percentage weet niet/geen mening. Dat is 17%. Ik denk dat veel mensen ook niet weten wat het Verdrag van Nice inhoudt. Dat was ook de gang van zaken bij het referendum

van twee jaar geleden. Twee van de zes mensen hebben “tegen” gestemd, omdat zij niets van het verdrag wisten. Dat is het probleem in Nederland. De meeste burgers weten weinig of niets van Europa. Sterker nog, een heleboel journalisten weten ook weinig of niets van Europa. Zelfs voor politici, Kamerleden, gaat dat soms op.

De heer **Doesburg**: Wat is uw concrete aanbeveling aan de Tweede Kamer?

Inspreker: Men moet gaan onderhandelen met de huidige partners, onder andere Frankrijk, en er zien uit te komen. De grote landen hebben het voor het zeggen, maar dat is ook logisch. Als je meer inwoners hebt, heb je meer te zeggen. Frankrijk en Duitsland hebben de kar van Europa van oudsher getrokken. Hoe meer deze landen tot samenwerking komen, met landen als Polen en de andere Oost-Europese landen, hoe beter dat is. Ik constateer ook uit het gestelde hier dat wij alleen naar het Westen kijken. Wij zijn kennelijk vergeten dat wij inmiddels ook een aantal Oost-Europese landen als partners erbij hebben. Zo lang de Muur overeind stond, hadden wij compassie met de Oost-Europese landen, maar nu de Muur is gevallen, hebben wij vooral kritiek op die landen.

De heer **Doesburg**: Die kwestie komt nog aan de orde.

Inspreker: Ik ben voor een vereenvoudigde versie, want voor een normale burger is dit bijna niet meer te begrijpen. Tevens moet er een nieuw grondwettelijk verdrag worden geschreven, want kwesties als dierenrechten en dierenwelzijn zijn niet opgenomen. Wij leven in een zeer dieronvriendelijk Europa. Ik vind dat dit veel meer aandacht moet krijgen.

Inspreker: Noch de pers, noch de politieke partijen, noch de regeringen van welke lidstaat ook hebben er ruchtbaarheid aan gegeven dat de conceptgrondwet drie jaar lang voor iedereen ter inzage heeft gelegen. Iedereen kon dus inspreken. De Stichting Burgerschapskunde -- maar wie kent die stichting eigenlijk? -- heeft een aantal conferenties georganiseerd, maar verder weet bijna niemand dat men had kunnen inspreken.

De heer **Doesburg**: Kunt u dit vertalen in concrete aanbevelingen voor de Tweede Kamer? Ik proef een beetje dat u vindt dat er eerder mee moet worden begonnen en dat het kenbaar moet worden gemaakt.

Inspreker: Het is volstrekt tegenstrijdig als de overheid eerst niet communiceert over wat de grondwet inhoudt en wat men ermee kan doen en naderhand een referendum organiseert.

In veel gemeenten wordt op dit moment een nieuwe algemene plaatselijke verordening (APV) ingevoerd. Wie heeft er ooit gevraagd om een referendum over de APV? Geen hond!

De heer **Doesburg**: Hoezeer wij uw college ook op prijs stellen, wilt u tot de kern komen? Wat is uw aanbeveling?

Inspreker: Het Burgerlijk Wetboek is tot stand gekomen zonder referendum. Zouden wij een nieuwe Nederlandse grondwet via een referendum aannemen? Wij zijn toch niet gek! En dan doen wij dat bij iets veel complexers als een Europese grondwet wel.

De heer **Doesburg**: U bent tegen het referendum. Dat is ons volstrekt duidelijk. Meneer, bent u ook zo mordicus tegen het referendum?

Inspreker: Ik ben er niet op tegen. Evenals de vorige spreker heb ik wel iets gemist. De afgelopen jaren hebben wij van de tegenstanders alleen maar tegens gehoord en van de voorstanders alleen maar voors. De pers weigerde, zoals hij al 50 jaar lang doet, om goede voorlichting te geven over de EU. Ik denk dat daar de kern van het probleem zit. Ik ben een voorstander en zal het ook blijven. Voor mij zijn één en twee samen ongeveer al 40% en de "geen mening" erbij...

De heer **Doesburg**: U legt de zwartepiet bij de pers?

Inspreker: Ja. Ik weet wel hoe ik aan mijn informatie moet komen, maar de meeste mensen weten dat niet. Ik heb nog steeds geen Brussel Vandaag op de Nederlandse televisie gezien.

De heer **Doesburg**: Dat pleidooi is eerder gehoord: Den Haag Vandaag, Brussel Vandaag.

Inspreker: Dat klinkt oud, maar een Europese tv-zender is bijvoorbeeld een mogelijkheid om aan Europese informatie te komen.

De heer **Doesburg**: Meer aandacht. Misschien kan de politiek dit instigeren.

Inspreker: Ik ben het helemaal eens met de spreker die zegt dat wij een verkeerde volgorde hebben gehanteerd. Ik heb ook het idee dat de Nederlandse politiek zich onge looflijk in de voet heeft geschoten -- ik denk tenminste dat men het zelf zo voelt -- met het instemmen met en houden van het referendum. Er ligt nu een uitslag waar men niet gelukkig mee is en men probeert het toch nog uit alle macht te veranderen. Er wordt gesproken over een nieuwe grondwet en verandering van de grondwet. Daarmee gaat Nederland voorbij aan het wezen van de grondwet.

Als je het over een grondwet hebt, ga je voorbij aan de soevereiniteit en het vetorecht dat Nederland heeft.

De heer **Doesburg**: Het is een grondwettelijk verdrag, geen grondwet.

Inspreker: Het is een grondwettelijk verdrag, maar daarmee geef je wel een vetorecht op. Als 62% van de Nederlanders nee zegt, moet je niet proberen alsnog een grondwet erdoor te krijgen.

Inspreker: Het is een heel belangrijke vraag, maar alleen de keuzemogelijkheden waren wat beperkt.

Ik heb vanavond vaak gehoord dat Europa belangrijk is. De Nederlanders zijn niet dom. Iedereen begrijpt dat wij Europa nodig hebben, alleen niet dit Europa. Daar gaat het om. Die boodschap hebben de kiezers op 1 juni 2005 aan Den Haag gegeven. Wij hebben nu een Europa waar de grote lidstaten de dienst uitmaken. Dat is gewoon een feit. Ik denk dat ik de enige ben in deze zaal die zowel bij de Europese Commissie als bij de Raad heeft gewerkt. Ik weet dus waar ik het over heb. Als je analyseert hoe de besluitvorming is in de Unie van 27, heeft Nederland niets meer te vertellen. En dat voelen de mensen. Wil je een oplossing hebben, dan moet je zorgen voor een andere besluitvormingsstructuur en een veel democratischer Europa. Je wilt toch nog iets te vertellen hebben. Het is een beetje vijf voor twaalf. Als wij het nu niet doen, is het te laat.

De heer **Doesburg**: Kunt u een kleine vingerwijzing geven hoe dat Europa er uit ziet?

Inspreker: Ik denk dat je naar een nieuw systeem van checks and balances moet en naar veel meer macht voor het Europees Parlement, maar niet het Europees Parlement dat er nu is. Dat spreekt namelijk niet aan. Je moet ervoor zorgen dat dan in elk geval een deel van het Europees Parlement met een Europese lijst is gekozen, dat de voorzitter van de Commissie door het Europees Parlement wordt gekozen.

(applaus)

De heer **Doesburg**: Zijn dat uw collega's die klappen?

Inspreker: Nee. Ik denk dat veel mensen er zo over denken. Het is een uitermate belangrijk debat, het is alleen niet gevoerd. De afgelopen twee jaar hebben wij zitten slapen in Nederland. Dit debat moet gevoerd worden. Dat wil ik aan Den Haag meegeven: denk even goed na over de structuur. Als wij nu doorgaan op de weg die het kabinet-Balkenende is ingeslagen, hebben wij straks niets meer te vertellen. Daar hebben de mensen moeite mee. Wij zijn helemaal niet tegen Europa, maar dit Europa spreekt ons niet aan.

De heer **Doesburg**: Kunt u een kleine vingerwijzing geven hoe dat Europa eruit moet zien?

Inspreker: Men moet naar een nieuw systeem van checks en balances, met veel meer macht voor het Europees Parlement. Dat moet echter een ander Europees Parlement zijn dan het huidige, want dat spreekt niet aan. In ieder geval moet een deel van het Europees Parlement met een Europese lijst worden gekozen en de voorzitter van de Commissie moet door het Europees Parlement zelf worden gekozen. Veel mensen denken er zo over. Dit debat is uitermate belangrijk, maar het wordt niet gevoerd. De afgelopen twee jaar heeft men in Nederland zitten slapen. Dit debat móét gevoerd worden, dat wil ik aan Den Haag meegeven. Denk even goed na over de structuur. Als Nederland doorgaat op de weg die door de regering-Balkenende is ingeslagen, heeft Nederland straks niet meer te vertellen. Daar hebben de mensen moeite mee. Wij zijn helemaal niet tegen Europa, maar dít Europa spreekt ons niet aan.

De heer **Doesburg**: Achter welk Europa scharen wij ons wel in uw optiek?

Inspreker: Wij hebben nu het Europa van de hoofdsteden waar de landen om de tafel zitten. Met zes lidstaten kon de Nederlandse vertegenwoordiger nog iets zeggen. Met 27 lidstaten is dat onmogelijk, dat begrijpt iedereen. De uitbreiding van 15 lidstaten naar 27 was een regime change. De Europese Unie is nu heel anders dan in het verleden. Nu moeten wij naar het Europa van de burger! Ik heb bij het referendum nee gestemd. Ik heb dat ook geadviseerd aan de mensen. Ik heb een boekje geschreven tegen deze grondwet maar vóór Europa. Voor de mensen die geïnteresseerd zijn, dat boekje ligt buiten de zaal. Sleutelwoord is: Europa van de burger. Dat is essentieel.

Inspreker: Ik wil een stap verder zetten. Ik vind het niet meer van belang wat wij van het grondwettelijk verdrag vinden, maar wel wat de Nederlandse regering op dit moment doet. Ik vind het bijzonder kwalijk dat de regeringspartijen op dit moment navelstaren en premier Balkenende laten uitspreken dat hij tegen een Europees volkslied en tegen een Europese vlag is. Dat is een slechte zaak. Nederland moet constructief meegaan in het gesprek en niet de kont tegen de krib gooien. Dat wil ik meegeven aan de regeringspartijen.

De heer **Doesburg**: Alle partijen hebben acte de présence gegeven. Ik probeer mij een beeld te vormen van de mensen die nog niet gesproken hebben.

Inspreker: Ik wil de politici graag wijzen op het belang van de verkiezingen voor het Europees Parlement. Voer die verkiezingen nu eens over Europese thema's en niet over nationale zaken. Dan weten wij waarover wij stemmen.

Verder pleit ik voor meer educatie. In het onderwijs moet aandacht besteed worden aan Europa. Wij leren nu alleen over het functioneren van de Tweede Kamer en de regering. Niemand kan de Europese instituties noemen. Ik meen dat dit heel belangrijk is voordat je gaat stemmen over een grondwettelijk verdrag.

Inspreker: Ik wil aansluiten bij de opmerkingen over het Europa van de burger. De Europese burgers moeten meer betrokken worden bij de Europese besluitvorming, ook over een Europese grondwet. Internet is daarvoor zeer geschikt. Ik wijs op de websites NederlandinEuropa.nl en DebateEurope (europa.en/debateeurope). De burger kan via internet laten weten wat hij vindt van Europa. Daarin moet veel meer geïnvesteerd worden.

De heer **Doesburg**: Dat is een heel concrete aanbeveling.

Inspreker: Ik wil een opmerking maken over de vereenvoudigde versie die in stelling 2 staat. De regering spreekt op een heel aparte manier over een vereenvoudigde versie. Er wordt gezegd dat de grondrechten uit het verdrag gehaald moeten worden. Het lijkt mij dat de Nederlanders juist daar niet tegen hebben gestemd toen zij nee zeiden. Ik heb gestemd voor stelling 3: Er moet een nieuw grondwettelijk verdrag worden geschreven waarin juist de grondrechten en het democratischer opereren van Europa sterker worden. Ik denk dat mensen dit belangrijk vinden en nee gestemd hebben omdat dit ontbrak.

De heer **Doesburg**: Ik dank u zeer voor uw mening.

Inspreker: Ik studeer internationale betrekkingen.

De heer **Doesburg**: Dat is ook een plaag hier, geloof ik. Een van de voorgaande sprekers deed dat ook al.

Inspreker: Dat studeer je in Groningen!

Volgens mij is er op heel veel fronten sprake van een communicatieprobleem. Ik studeer internationale betrekkingen maar ik weet ook niet alles. Ik kan mij heel goed voorstellen dat mensen heel weinig weten over Europa. Dat blijkt ook bij deze vragen. Zij lijken heel makkelijk maar zijn echt heel moeilijk.

Ik meen dat het referendum is afgestemd omdat er weinig informatie was en omdat politici vaak afgeven op Brussel. Brussel is vaak het zwarte schaap. Op die manier lukt het dus niet om mensen opeens warm te krijgen voor Europa.

De heer **Doesburg**: Dank voor deze analyse, maar ik ben benieuwd naar uw aanbevelingen.

Inspreker: Leg uit wat de winst van de EU is. Mensen in de hele wereld zijn jaloers op wat wij hier hebben. Dat is ongekend. Je kunt in 27 landen wonen en je kunt daar ook gaan werken. Je kunt reizen zonder grenscontroles en je hebt de euro. Leg dat alstublieft een keer aan de burger uit, want de mensen die hier wonen zijn zich niet bewust van deze voordelen.

Inspreker: Ik wil een pleidooi voor Europa houden, met enige aanpassingen. Europa moet democratischer, slagvaardiger en transparanter. Ook de vergaderingen van de Europese Commissie moeten openbaar zijn. Journalisten moeten daarbij aanwezig kunnen zijn. De commissies moeten kleiner. Het is ook niet goed dat het Europees Parlement de hele Commissie moet wegsturen als één lid van de Europese Commissie een fout maakt,

De heer **Doesburg:** Dat moet in het nieuwe grondwettelijk verdrag.

Inspreker: Als het goed is, komt dat er allemaal in. Het is belangrijk dat wij dit in ons achterhoofd houden.

Inspreker: Ik werk bij de Universiteit Groningen. Ik beperk mij tot het ontkrachten van enkele mythes, zoals het verhaal dat de grote landen de dienst uitmaken. Op grond van het bestaande verdrag zijn de grote landen qua stemgewicht in de Raad en het Parlement ondervertegenwoordigd. De kleine landen zijn daarentegen allemaal oververtegenwoordigd. In het nieuwe verdrag, dat is afgestemd, zou de macht van de grote landen nog kleiner worden. Dat Nederland zich niet bij de kleine landen wil scharen, is een intern Nederlands probleem.

De heer **Doesburg:** Maar wij betalen toch ook veel?

Inspreker: Wij betalen veel, maar de welvaart is hier ook hoog. Dat is een kwestie van solidariteit.

De Onderwijsraad heeft een rapport over Europees burgerschap uitgebracht. Ik heb zelf onderzoek gedaan naar de kennis van diverse groepen, zoals journalisten en aankomend docenten. Het blijkt dat men de meest elementaire dingen niet weet. Ik heb hier de politiek horen zeggen dat 50% naar de landbouw gaat. Dat is lang geleden. Een paar jaar geleden was dit al 44% en nu zal dat 40% zijn. Een nascholingscursus Europa voor politici kan geen kwaad.

Inspreker: Ik heb ook een aanbeveling en dat is een zeer moeilijke, die niet alleen door ons parlement opgepakt kan worden. Een transparant Europa, een Europa waarin de burgers bij de politiek betrokken zijn, kan alleen maar als de politieke partijen niet langer nationaal maar Europees zijn georganiseerd. Met Europese partijen krijgen wij Europese politiek.

Inspreker: Wij zijn uit armoede naar zes EU-landen gegaan, de toenmalige EEG. De EEG heeft ons welvaart gebracht en nu zijn wij daardoor verwend. Wij menen dat iedereen naar ons moet luisteren. In een democratie heeft niet een burger iets te zeggen, maar goede voorstellen hebben iets te zeggen. Als wij zo doorgaan, wordt Nederland weggehoond in de EU. Wij moeten niet denken dat, wanneer wij tegenstander zijn van de EU, onze goede voorstellen daar gedragen worden.

Inspreker: Ik was heel blij met het initiatief voor het referendum. Ik was ook voor het grondwettelijk verdrag. In de afweging van voors en tegens was ik van mening dat het verdrag op sociaal gebied voldoende elementen bevatte. Op basis van boosheid over de euro en over de toetreding van Turkije heeft de Nederlandse bevolking het verdrag weggestemd. En wat doen de politici? Met Sarkozy voorop worden de sociale rechten uit het verdrag gehaald en wordt verdergegaan met de dingen waar mensen nog steeds boos over zijn. Dat vind ik heel jammer. Sociale rechten moeten juist in het verdrag.

De heer **Doesburg**: Uw punt is duidelijk. Vervolgens wil ik deze stelling voorleggen aan twee Kamerleden, de heren Ormel en Ten Broeke.

De heer **Ormel** (CDA): Over deze stelling is veel gezegd. Toen ik hier naar toe ging met de trein dacht ik: ik ga naar de nuchtere Groningers toe. Maar als ik deze zaal hoor, blijkt het tegendeel. Wij krijgen huiswerk mee en wij moeten op nascholingscursus. Er is gezegd: Kamerleden weten te weinig van Europa in tegenstelling tot de meeste sprekers. Ik vind het geweldig. Elke stelling die pro Europa is, wint het hier vanavond. Deze stelling gaat over het middel om tot een meer Europese samenleving te komen. Jongeren zeggen: waar praten wij over, wij reizen rond en wij zijn Europeaan. Daarnaast zei een oudere spreker: wij moeten bedenken dat het begonnen is als een project van vrede. Hij vertelde dat hij de tijd heeft meegemaakt dat vrede niet vanzelfsprekend was. Zo langzamerhand behoort hij tot een minderheid van de Nederlandse bevolking, maar dat geluid moeten wij wel blijven horen. Dat vind ik heel goed. Nu gaat het echter over het middel. De stelling gaat over de vraag of er een nieuw grondwettelijk verdrag moet komen of dat het een verkorte versie van het verdrag moet worden. 20% vindt dat het huidige voorstel moet worden doorgevoerd. Als ik deze zaal zo hoor, ben ik benieuwd wie bij het vorige referendum "ja" heeft gestemd. Het zou mij niet verbazen als dat in deze zaal een meerderheid is, dat hier niet een aselechte steekproef van de Nederlandse bevolking zit. Daar moeten wij natuurlijk wel rekening mee houden. Het CDA was destijds tegen een referendum om principiële redenen. Wij vinden dat wij een representatieve democratie hebben. Wij zijn door u ingehuurd om de belangen van Nederland te vertegenwoordigen en om te doen wat goed is. Ik hoor dat van de kant van de JOVD wordt geklapt. Dat is mooi, want dankzij de VVD is destijds het referendum gehouden. Laten wij hopen dat het nu anders gaat.

Waar staan wij nu? Wij hebben een referendum gehad. Dat is ook democratie. Het CDA heeft, zodra er in de Kamer een meerderheid voor het referendum was, volop campagne gevoerd voor een ja. Het is een nee geworden. De regering heeft daarnaar geluisterd en zij zet zich nu enorm in om het verdrag dat er lag te wijzigen. Vervolgens zal er een nieuw verdrag komen. Vorige week heb ik in de Kamer gezegd dat het laf zou zijn om weer terug te gaan naar de Nederlandse bevolking. Wij moeten nu onze verantwoordelijkheid nemen en beoordelen of er goed is geluisterd naar het nee. Er moet geen nieuw referendum over hetzelfde onderwerp komen.

De heer **Doesburg**: Ik geef het stokje door aan de heer Ten Broeke.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik wil beginnen met iets te zeggen over de vraag wat voor type verdrag wij moeten verwachten als de regeringsleiders in Berlijn bijeen zijn geweest. Precies weten wij het nog niet, maar één ding weten wij zeker, en dat is dat Nederland heel helder heeft gezegd dat het niet hetzelfde telefoonboek voorgelegd wil krijgen. Het lijkt misschien heel gemakkelijk om dat te zeggen, maar dat is het niet, want er zijn behoorlijk wat landen die daar in hun parlementen al ja tegen hebben gezegd. Wij hebben duidelijk aangegeven -- en dat geldt partijbreed -- dat wij het Nederlandse nee van 2005 willen respecteren. Dat gold ook voor de mensen die om een referendum hebben gevraagd, zoals mijn eigen partij, en die daarin voor hebben gepleit. Ik vind dat logisch, want het is de taak van een democraat om te luisteren naar wat mensen te vertellen hebben.

Dat betekent niet dat wij niet verder willen met Europa, want achter dat nee van de Nederlanders zit ook een ja. Dat is een ja voor het lidmaatschap en voor verdere samenwerking op terreinen als asielbeleid, migratiebeleid en terrorismebestrijding. Wij moeten niet te zeer in doemdenken vervallen. Nederland gaat niet in de achterste wagon zitten. Dat is niet nodig. Ook ik was geroerd door wat die oudere spreker zei. Eigenlijk gaf hij

de oorspronkelijke reden voor de stichting van de Europese Unie nog eens aan: nooit meer oorlog, nie wieder Krieg. Wat ons betreft, moet de Unie weer een unie worden die vooruitkijkt. Want nooit meer oorlog betekent in de tijd waarin wij nu leven, dat wij moeten zien te bereiken dat er nooit meer een Srebrenica komt. Toen wij vanmiddag uit Den Haag vertrokken, demonstreerden er vrouwen uit Srebrenica op het Plein voor de Tweede Kamer. Het betekent ook dat wij tegen elkaar moeten zeggen, dat wij misschien nooit meer een aanslag als die in Londen of in Madrid willen zien, omdat wij ons op dat moment wel Europeaan voelden. Wij moeten voorkomen dat er de volgende keer een bom ontploft in de metro van Amsterdam of Rotterdam. Daarom is er meer samenwerking nodig op die terreinen, Dat hebt u ook aangegeven. Ik voel mij daarin gesterkt.

Voor die mensen die in Al Gore geloven-- en dat zijn er heel veel-- kunnen wij zelfs zeggen: wij willen nooit meer natte voeten. Dat begrijpen Nederlanders heel goed. Wij moeten iets doen aan onze klimaatproblemen.

Al die elementen zijn vanavond ook door u genoemd, maar u hebt er ook een aantal andere elementen aan toegevoegd die ik interessant vind. De suggestie is gedaan om het Europees Parlement meer tanden te geven. Misschien gaan er meer mensen naar kijken als er een beetje bloed vloeit over Brussel en niet alleen maar tranen, want dat is de situatie die wij nu hebben. De suggestie die is gedaan om eurocommissarissen door het Europees Parlement naar huis te laten sturen, was tijdens de Conventie die het grondwettelijk verdrag opstelde onmogelijk...

De heer **Doesburg**: Wilt u afronden?

De heer **Ten Broeke** (VVD): ...maar ik ben ervoor. Het is een suggestie die ik meeneem.

De heer **Doesburg**: Dit zijn concrete zaken die meegaan naar Den Haag. Dat doet ons goed.

Het derde en laatste thema dat wij gaan verkennen, is de uitbreiding. Het werd hier en daar al aangestipt. De vraag is welk land wel wordt toegelaten en welk land niet en welke criteria moeten worden gehanteerd. Wij hebben dit uitgewerkt in een paar "kapstokken". U kunt nuanceren en er dingen aan toevoegen. Wij willen graag een antwoord van u op de stelling: De voorwaarden voor de toetreding tot de Europese Unie moeten strenger worden. Wilt u nu stemmen?

Ik zie dat van u 45,5%, dus bijna de helft, het eens is met deze stelling, dat 32% het ermee oneens is en dat 21%, dus 1 op de 5 aanwezigen, heeft geantwoord "weet niet/geen mening" Misschien heeft dat te maken met de vraag die zojuist is gesteld naar wie weet wat de voorwaarden zijn. Ik vermoed dat niemand dat op voetnotenniveau weet, maar misschien is er wel een globaal beeld. Wie wil zijn mening nader toelichten of concreet vertalen in een aanbeveling voor de Kamerleden?

Inspreker: Ik heb er inderdaad geen mening over, omdat ik geen idee heb wat die regels zijn. Wat ik wel weet van die regels, is dat ze voor elk land verschillen en ook per jaar verschillen, waardoor landen als Turkije wel eens hebben gezegd: als wij op een gegeven moment aan de regels hebben voldaan, komen er nieuwe regels bij. Het is ook lang het verhaal geweest dat de Oost-Europese landen hebben verteld en de Baltische staten. De Europese Unie heeft één groot probleem en dat is dat ze niet transparant is. De Sovjets hebben in 1988 de glasnost en perestrojka gehad. Dat zou voor de Unie na 50 jaar Europa ook geen slecht idee zijn.

De heer **Doesburg**: En u zit zo dicht bij de JOVD! Het is wel moedig van u om dit hier nu te zeggen.

Inspreker: Ik probeer dan ook hier te blijven staan, maar ik denk dat wel het kernidee is, dat wij eerst moeten weten wat de regels zijn.

De heer **Doesburg:** Ik snap wat u bedoelt. Als ik het goed uit het hoofd zeg, zijn de regels driedelig. Politiek en economisch moet je als je wilt toetreden aan een aantal criteria voldoen. U kent ze toch ook niet, mevrouw?

Inspreker: Dat zijn onder andere de Kopenhagencriteria, maar daar wil ik nog even niet op ingaan. Ik ben het ermee eens dat de regels strenger moeten worden en ik ben blij dat Nederland dit al heeft aangegeven. Toen eenmaal tegen Roemenië en Bulgarije was gezegd dat ze in 2007 konden toetreden, namen die landen het meteen niet meer zo nauw met de laatste hervormingen. Dat waren hervormingen vooral op het gebied van de rechtspraak en de bestrijding van de corruptie. Dat landen zo handelen, is volgens mij een heel groot gevaar.

De heer **Doesburg:** U pleit voor een consequente en consistente aanpak: gelijke monniken, gelijke kappen.

Inspreker: Ik ben zelf zeer geïnteresseerd in de gang van zaken met Servië, al zal over toetreding daarvan pas in de verre toekomst worden gesproken. Het is van groot belang dat kandidaat-lidstaten worden uitgedaagd om te voldoen aan alle vereisten, want dat zijn niet de minste. Vereist zijn democratie, een rechtstaat, rule of law en naleving van de mensenrechten; in het geval van Servië zeer zeker van belang. Ik ben dus blij dat Nederland al heeft aangegeven dat de toetredingsregels strenger moeten worden. Er moet ook geen einddatum worden afgesproken. Het moet niet zo gaan als met Roemenië waarover werd gezegd: het wordt 2006, 2007 of 2008. Nee, de EU moet goed bekijken op welk moment een land aan de toetredings-eisen kan voldoen en pas als dat het geval is, mag het toetreden.

De heer **Doesburg:** U geeft dus concreet mee: laat ze perspectief behouden?

Inspreker: Ik ben blij dat de Kamerleden vanavond luisteren, maar ik hoop dat zij niet alleen voor die dingen kiezen die in hun straatje passen. Dit hoor ik nu een beetje, zeker bij de heer Van Bommel als hij zegt waar hij het wel en waar hij het niet mee eens is. Probeer juist eens na te denken over de dingen waar je het niet mee eens bent.

De heer **Doesburg:** De heer Van Bommel komt vanavond alleen om te luisteren.

Inspreker: Ik heb destijds tegen het referendum gestemd omdat ik doodsbenuwd ben dat Turkije bij Europa komt.

De heer **Doesburg:** Waarom?

Inspreker: Omdat ik bang ben voor islamisering uit dat land. Dit was voor mij een van de hoofdredenen om tegen Europa te stemmen.

Verder vind ik het van belang dat er vanuit één plaats wordt geregeerd en niet de ene keer uit Straatsburg en de andere uit Brussel. Dat is geldverspilling.

Inspreker: Ik heb oneens gestemd. Ik ben van mening dat de regels waaraan de landen moeten voldoen, duidelijk moeten zijn. Ik ben het eens met de insprekerster die zegt dat de regels goed gehandhaafd moeten worden. Bijvoorbeeld: je hebt een lijstje van 10 punten. Je stelt een onafhankelijke commissie -- dus geen politieke -- in die het lijstje langsloopt en

vaststelt of aan de punten wordt voldaan. Is punt 1 goedgekeurd, maar punt 2 niet? Dan terug naar het eigen land en pas terugkomen als ook aan punt 2 wordt voldaan, eerder niet.

Inspreker: Om mijn verhaal toe te lichten: ik ben 20 jaar lang actief geweest in de LSA. De LSA is een organisatie van achterstandswijken in Nederland. In dit verband heb ik op Europees niveau samengewerkt met het Quartier en crise. Als je in achterstandswijken komt, zie je dat veel jongelui -- door sommige politici "kutmarokkanen" genoemd-- ontsporen. Er zijn mensen die daar wel een oplossing voor hebben: als zij raar doen, moet je er maar op schieten. Dit is een trieste oplossing die ik echt niet deel. In dit soort wijken in Nederland, maar ook in bijvoorbeeld de banlieus in Parijs, zie dat jongelui ontsporen als zij geen perspectief hebben.

Als wij de regels voor zogenaamd moeilijke landen steeds strenger maken, creëren wij in Europa landen die een soort achterstandswijk worden en geen perspectief hebben. Het is toch fantastisch als landen vanuit hun soms hopeloze situatie en met een andere cultuur dan de zo geliefde West-Europese, willen toetreden. Wij ontnemen die mensen de kans om bij ons te horen.

De heer **Doesburg**: U ziet een directe relatie tussen wat kinderen in een sloppenwijk ervaren en het perspectief dat Europa een land biedt?

Inspreker: Kijk naar Oost-Groningen...

De heer **Doesburg**: Dat is de derde wereld van Groningen. Ik mag dat zeggen, want ik ben achtste generatie.

Inspreker: Je ziet dat het fout gaat als mensen geen kansen krijgen en geen perspectief hebben. Daarom is het triest dat er mensen zijn die vrezen voor Turkije en islamisering. Wij deden in 1500 ook nog moeilijk maar wij zijn ook gegroeid. Als je dit soort opmerkingen maakt, heb je niet geleerd van de geschiedenis. Je moet elkaar kansen geven en perspectief bieden. Wees voorzichtig met telkens nog strenger zijn. Kom erbij, doe mee en praat. Praten is altijd beter dan mensen uitsluiten.

Inspreker: Ik wil benadrukken dat het belangrijk is dat er ook in werkelijkheid wordt voldaan aan de voorwaarden die worden gesteld. De Kopenhagencriteria zijn transparant en inzichtelijk. Als die zouden worden nageleefd, zouden er niet zulke problemen zijn en ook niet zulke angstgevoelens voor landen die toetreden en die niet volledig aan de voorwaarden voldoen. Ik denk dat dit een bredere problematiek is. Het is eerder de slechte uitvoering van de bestaande regels dan de slapheid of de toegeeflijkheid van de regels die voor problemen zorgt.

De heer **Doesburg**: Waarvan akte.

Inspreker: Toen Limburg bij het Verdrag van Wenen in 1815 bij Nederland werd ingedeeld, hebben we niet tegen Limburg gezegd dat het een achterlijke provincie was; het mocht er gewoon bijkomen. Er dreigt nu eng provincialisme door te sijpelen: we moeten het bij ons houden, we moeten oppassen. Ik snap met de beste wil van de wereld niet dat het mij niets zou kunnen schelen als een boer in Turkije het moeilijk heeft, maar wel als een boer in Zeeland het moeilijk heeft. Dit is een ingewikkelde problematiek, die voor mensen moeilijk is te beoordelen: wat zijn nou die voorwaarden, wie kent ze? Ik wil daarom tegen de mensen

achter de tafel zeggen: dames en heren, we leven in een vertegenwoordigende democratie, dus neem alstublieft uw verantwoordelijkheid en verschuil u niet achter een referendum!

Inspreker: Het is een desillusie. Wij denken dat regels bepalend zijn voor de toelating van landen, maar dat is niet zo: als het politiek uitkomt, worden ze toegelaten en als het niet politiek uitkomt, dan niet. En bovendien zie je in de landen die onlangs zijn toegetreden, Roemenië en Bulgarije, een enorme opleving. Al eerder is die hoop uitgesproken in de arme tijd van Europa, maar nu gelooft men echt dat het kan en dat gevoel doet het ook daadwerkelijk slagen.

Inspreker: Ik heb ongeveer hetzelfde punt. We doen net of de regels bepalen of landen worden toegelaten en we verschuilen ons daarachter, maar uiteindelijk maken de regels niet zo veel uit: het zijn politieke beslissingen om landen toe te laten of niet; regels zijn eigenlijk irrelevant.

Inspreker: Ik ben ondernemer in de ICT. Een paar maanden geleden zijn we in het kader van een Europees traject naar Boedapest gegaan. In het Sovjetuniegedeelte zie je een markt ontstaan die ontzettend interessant is. Daar ga je aan het werk met mensen die duidelijk minder zijn opgeleid dan wij; wij zijn gewoon hartstikke chic opgeleid. Wij hebben geleerd om onafhankelijk en creatief te denken.

De heer **Doesburg**: Wat is uw punt?

Inspreker: Ik heb "oneens" gestemd. Landen die worden toegelaten, hebben meestal een mindere ontwikkeling. Je wilt die vanwege hun commerciële potentieel in de Unie hebben; het zijn afnemers, daar wil je mee handelen. Je gaat het economische en het sociale gebruiken.

Inspreker: Ik was het ermee oneens: ik vind niet dat de voorwaarden voor toetreding strenger moeten worden; het gaat me eerder om handhaving. Het is vanzelfsprekend dat nieuwe lidstaten voldoen aan democratische eisen, maar economische ontwikkeling moet geen criterium zijn: arme landen mogen niet alleen maar om die reden niet worden toegelaten. Elk land in Europa mag toetreden, Turkije ook. Geloof mag in een EU met vrijheden geen criterium zijn om een land niet toe te laten tot de Unie.

Inspreker: Ik ben niet tegen uitbreiding, al ging het met de laatste tien wat snel. Ik vraag de politici: hoever moet Europa uitbreiden, moet het tot de Oekraïne gaan, tot Israël?

De heer **Doesburg**: Daar komen we zo op terug.

Inspreker: Iemand zei zojuist dat hij tegen de grondwet had gestemd, omdat hij tegen Turkije was. Dat laat volgens mij zien dat referenda geen goed instrument zijn, omdat maar heel weinig mensen zich bij een referendum laten leiden door het onderwerp dat voorligt.

Ik wil de politici meegeven dat de Unie in de laatste zeventien jaar is verdubbeld. Wij moeten ervoor zorgen dat deze Europese Unie werkt, voordat er andere landen mogen toetreden.

Inspreker: Turkije heeft vijftig jaar geleden een associatieverdrag met de EU afgesloten. Turkije wordt dus al vijftig jaar aan het lijntje gehouden. Ik vind niet dat wij dit land zo gemakkelijk mogen afserven. Misschien is een associatieverdrag wel een goed middel om

nieuwe landen toe te laten, maar dan moeten die verdragen wel worden gebonden aan een maximum van bijvoorbeeld tien jaar.

De heer **Doesburg**: Wij zijn toe aan de derde ronde. Waar liggen de grenzen van Europa? Welke landen zouden wel of niet in aanmerking moeten komen voor het EU-lidmaatschap? U ziet dat bovenaan de lijst Turkije staat, gevolgd door Kroatië, Oekraïne, Moldavië, Servië, Macedonië, Bosnië-Herzegovina, Albanië en, “last but not least”, Montenegro. De vraag die voorligt, luidt: Welke landen kunnen volgens u lid worden van de Europese Unie? U kunt ook een voorkeursvolgorde aangeven. Landen die volgens u niets in de Unie te zoeken hebben, toetst u gewoon niet in.

Er wordt gestemd.

De heer **Doesburg**: Waarom staat Kroatië bovenaan? Wij horen het aanstonds. Kroatië (57) wordt gevolgd door Turkije (49), Bosnië-Herzegovina (48), Macedonië (46), Montenegro (45), Albanië (43), Servië (41), Oekraïne (40), en ten slotte Moldavië (31). Veel landen hebben hoge percentages gescoord. Interessant.

De analyse van de voorste rij is dat Kroatië een mooi vakantieland is.
Mijnheer, hoe denkt u erover?

Inspreker: Volgens mij is het een beetje een onzinvraag. Je kunt er namelijk ook landen als Marokko en Kazakstan aan toevoegen. Die landen zijn namelijk van veel groter belang dan de Balkanlanden die nu zo hoog staan. Dat was mijn punt.

De heer **Doesburg**: Uw punt is gehoord.

Ik loop even naar achteren. Wie van u wenst het woord? Mijnheer?

Inspreker: Ik vind het ook een beetje een rare vraag. De vorige vraag ging over de voorwaarden en toen zijn de Kopenhagencriteria al genoemd. Die criteria doen ter zake en niet wat wij van bepaalde landen vinden.

De heer **Doesburg**: Als een land aan de voorwaarden voldoet, is het volgens u welkom?

Inspreker: Precies. Ik zie niet in waarom ik mijn voorkeur voor een bepaald land zou moeten uitspreken.

De heer **Doesburg**: De Tweede Kamer steekt de thermometer in Nederland om uit te vinden wat er zoal leeft. Turkije is een heikel punt dat veel aandacht krijgt in de pers. Wellicht dat daarom deze namen naar voren worden gebracht.

Inspreker: Ik heb zojuist zonder microfoon al mijn onvrede geuit over het feit dat de landbouw vanavond geen onderwerp is. Ik stel daarom voor om zeker de Oekraïne tot de Unie toe te laten, want dan worden wij overspoeld door goedkoop graan en spreken wij over een paar jaar vast en zeker dagenlang over landbouw.

De heer **Doesburg**: Het is u toch gelukt om dit onderwerp twee maal te berde te brengen.

Inspreker: Het is toch te gek voor woorden. In de inleiding voor deze avond op internet heb ik allerlei opmerkingen over landbouw zien staan. Dat zijn allemaal contraire zaken en die zijn helemaal niet uitgediscussieerd. Iedereen heeft het wel over dierenwelzijn en over milieu.

Er wordt echter niet over landbouw gesproken. Ik ben net in Noord-Duitsland geweest. Daar kwam ik nog "ouderwetse" koeien tegen en daar hoorde ik in de wei nog vogeltjes fluiten. Daar waar ik nu woon, hoor ik echter dag en nacht gedender van een methaaninstallatie.

De heer **Doesburg**: Hebt u concrete aanbevelingen die u wilt meegeven?

Inspreker: Als wij het over de uitbreiding van de EU hebben, wil ik de landbouw daarbij genoemd hebben. In Turkije is 40% van de bevolking in de landbouw werkzaam. Ik noem nog de strategie voor de sociale catastrofe, zoals die ook in Afrika is, als gevolg van de vrije handel. Iedereen in de EU is voor afschaffing van de quotering. Tweeënhalf jaar geleden ben ik begonnen met het thema landbouw. Toen was het suikerdebat aan de orde. Ik heb destijds naar de stemverhoudingen en de meningen gekeken. Een Amsterdamse econoom noemde het een monsterverbond. Iedereen was destijds bezig met het gedachtegoed van globalisering. Inmiddels zie ik een verschuiving. Ik hoop dat die ook doorklinkt in de Tweede Kamer.

Inspreker: Ik wijs erop dat de staten die nu genoemd zijn, er zonder meer bij moeten komen vanwege hun verleden. Een paar keer is daar de oorlog begonnen. Als die landen met elkaar om de tafel zitten, kan er iets opgelost worden. Wij spreken namelijk over veiligheid voor Europa als het belangrijkste punt voor ons allemaal. Ik herhaal dat wij zonder meer in overleg met de genoemde staten moeten treden.

Inspreker: Ik weet niet hoe ik dit overzicht moet lezen. Heeft 57% van de hier aanwezigen gestemd dat Kroatië lid mag worden of waren dat 57 van de ongeveer 130 aanwezigen hier? Het zou praktisch zijn om te vermelden hoeveel mensen mochten stemmen.

Inspreker: Het is ook bijzonder interessant om te vernemen hoeveel mensen er niet gestemd hebben. Dat weet ik niet.

Medewerker: De hele avond hebben er tussen de 100 en 107 mensen gestemd. Het staat iedereen vrij om af en toe een vraag over te slaan. Dat is ook regelmatig gebeurd. Vóór de toetreding van Kroatië hebben dus 57 aanwezigen gestemd, niet 57% van de aanwezigen.

De heer **Doesburg**: Er zijn eerder aanbevelingen gedaan. Worden die nog verwerkt?

Medewerker: Wij hebben nog drie dagen te gaan; wij leren hier ook van.

De heer **Ormel** (CDA): Als het gaat over percentages of absolute getallen, vertegenwoordigt dit gezelschap geen aselechte steekproef. Laat dat helder zijn. Dit is dus meer bedoeld als aanleiding om over de inhoud te praten. Het gaat er ook niet zozeer om dat wij praten over wie er wel en niet gewonnen heeft.

De heer **Doesburg**: Misschien moeten wij het experiment dat u voorstelde, toch eens gaan uitvoeren, althans als men dat wil. Tot nu toe is er anoniem gestemd. Wie van de aanwezigen heeft in 2005 voor invoering van het grondwettelijk verdrag gestemd? Ik constateer dat het gevoelen van de heer Ormel op dit punt juist en trefzeker was. Wie heeft tegen het grondwettelijk verdrag gestemd? Bij dezen hebben wij daarover ook helderheid: zo'n drie kwart van de aanwezigen heeft vóór het grondwettelijk verdrag gestemd en een kwart tegen. Wie had destijds geen mening? Dat is ook duidelijk; dat was niemand.

Ik zoom nog even in op de landen. Wie van de aanwezigen wil daarover nog iets zeggen?

Inspreker: Ik wil nog een punt van orde in deze discussie maken. Eigenlijk staat de vraag centraal: Europa hoe verder? Met de stellingen dreigen wij echter in een Idolsachtige sms-actie te verzanden. Wij voeren immers min of meer ongeïnformeerd een discussie over enkele leuke populaire stellingen. Hoe kunnen deze uitslagen een fundament worden voor de politieke partijen? Ja, zij kunnen het aangrijpen om een populaire discussie te voeren, maar het biedt geen antwoord op de vraag.

De heer **Doesburg**: Wij zijn op zoek naar concrete aanbevelingen.

Inspreker: Hoe gaan wij om met de negatieve gevoelens die in Nederland ten aanzien van Europa heersen?

De heer **Doesburg**: Hoe zouden wij dat volgens u moeten doen?

Inspreker: Ik heb het idee dat de politiek er als eerste iets aan moet doen. De politiek wil Brussel eigenlijk niet. Ik zie politici wel over Brussel of Europa praten, maar ik voel altijd enige tegenzin. Laten de politici eens wat positiviteit uitstralen. Hoe kunnen de politici die van ons burgers verwachten? Zij wijzen naar ons als waren wij degenen die niet wilden. Volgens mij geldt voor politici hetzelfde.

De heer **Doesburg**: Wij vragen het gewoon aan ze. Bedankt voor uw inbreng.

Er wordt gezegd dat er een Europese partij moet worden opgericht. Ook is er gezegd dat wij een soort "Brussel Vandaag" als tv-programma moeten krijgen.

Inspreker: Het is zo jammer dat wij niet voor Europa gaan stemmen. Wij zouden dat wel moeten doen. Dat is democratisch. Dan hebben wij daar voldoende politieke partijen zitten. Je zult zien dat het beter wordt, want dan is iedereen erbij betrokken.

De heer **Doesburg**: De bel heeft geklonken; wij zijn aan het eind gekomen van de stellingen. Ik wil alle Kamerleden nog eenmaal kort de gelegenheid geven te reageren.

De heer **Van Bommel** (SP): Allereerst wil ik zeggen dat het punt van de uitbreiding wel relevant is. De Nederlandse regering stelt namelijk voor om de criteria voor toetreding in een volgend verdrag op te nemen. Daarom is het relevant om te vragen of mensen vinden dat die criteria strenger moeten zijn of hetzelfde moeten blijven. Mij lijkt dat de mensen zeggen dat de criteria strenger moeten worden gehandhaafd. Daar vind ik veel in zitten. De criteria gaan over democratie, rechtsstaat, het concurrentievermogen van staten en de al door Europa vastgestelde wetgeving. Kandidaat-lidstaten moeten die overnemen, willen zij toetreden. De suggestie die ik heel interessant vind en in mijn achterhoofd houd is dat in het proces van toetreding alleen maar over die zaken wordt gesproken en niet bij voorbaat een datum van toetreding wordt vastgelegd. Die fout is gemaakt in het onderhandelingsproces met Roemenië en Bulgarije. Dat had niet mogen gebeuren. In mijn ogen zijn die landen te vroeg toegetreden. Zij waren er niet klaar voor; zelfs nu zijn zij er niet klaar voor, als je het mij vraagt. Als de criteria zuiver waren toegepast, was het resultaat anders geweest.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Het zal je maar gezegd worden als Roemenië en Bulgarije. Wij hebben het steeds over achterstands-, kracht- en prachtwijken. Natuurlijk is het van belang dat er duidelijke criteria worden opgesteld. Natuurlijk is het van belang dat daarmee niet wordt gesjoemeld. Natuurlijk is het van belang dat dit wordt gecheckt. Er

moeten alleen geen onredelijke eisen worden gesteld. Ik vind dat goed moet worden gekeken naar hoe het is gesteld met de mensenrechten, de economie en de democratie in een kandidaat-lidstaat. Corruptie wil niemand, net zo min als een slechte mensenrechtensituatie. Die zaken komen ook aan de orde in de discussie rondom Turkije. Laten wij dat eerlijk zeggen. Wij vragen ons af wat er met de Koerden gebeurt, wat de positie van het leger is en hoe het met de mensenrechten gesteld is. Daar moet een reële discussie over worden gevoerd, maar met een open vizier en een "open mind". Uiteindelijk heeft de man op de voorste rij groot gelijk: het gaat natuurlijk om een gezamenlijk Europa, om vrede en veiligheid, om goede sociale grondrechten, om goede regelingen ten aanzien daarvan en om internationale solidariteit ten aanzien van het milieu. Ik dacht vanavond bij mezelf: het kan minder qua Europees gevoel dat bij de noorderlingen heerst. Dan zeg ik het op zijn Gronings. In het Gronings is dat een groot compliment. De noorderlingen blijven kritisch, maar vinden dat het uiteindelijk om samenwerking gaat en dat die op een sociale, groene, democratische en goede manier moet worden geregeld. Met elkaar kun je meer dan alleen.

De heer **De Roon** (PVV): Op dit moment zijn wij van mening dat de landen uit het rijtje van daarnet zeker niet moeten worden toegelaten tot de Europese Unie. Ik ben het ook volledig met de heer Van Bommel eens dat wij al een aantal te zwakke broeders hebben binnengelaten, die eigenlijk ook niet in de EU horen op dit moment. Het gegeven dat wij een aantal fouten hebben gemaakt bij het toelaten van staten is natuurlijk geen argument om te zeggen dat wij al die andere zwakke broeders ook maar moeten binnenlaten. Bij sommigen in deze zaal proef ik toch een soort geloof in Europa: als Europa maar staten omarmt, dan komt het vanzelf wel goed. Zo werkt het naar mijn mening niet.

Tot nog toe excelleert Europa in economische samenwerking. Wij vinden dat een goed en sterk Europa zich daartoe ook moet beperken. De EU telt nu 27 lidstaten. Wij zitten hier bij elkaar om te praten over het grondwettelijk verdrag of de opvolger daarvan. Het feit dat wij nu met 27 lidstaten zijn, bemoeilijkt de besluitvorming aanzienlijk. Dit is nu het argument dat ons wordt voorgeschoteld door de voorstanders van de Europese grondwet om te zeggen dat wij nu maar moeten instemmen met het Europees grondwettelijk verdrag. Dat betekent dat wij gaan inleveren op onze vetorechten. Wij gaan dus afstand doen van zaken waarover wij nu nog zelfstandig kunnen beslissen. Dat moeten wij doen, zo wordt ons voorgehouden, omdat wij zo veel landen hebben binnengelaten. Dat hadden wij niet moeten doen en wij moeten die fout zeker niet blijven maken door nog meer landen binnen te laten.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie): Ik meen dat wij goed in het achterhoofd moeten houden dat wij nu spreken over een momentopname. Over een aantal jaren staan wij misschien heel anders tegenover dit lijstje met landen. Dit heeft sterk te maken met de politieke situatie in de landen in kwestie. Ik pleit ervoor om hiermee niet al te star om te gaan.

Het belang van de Kopenhagencriteria is genoemd. In dit verband noem ik ook een goede discussie over de geografische grenzen van Europa. Wat doen wij met landen in Noord-Afrika die uitstekend voldoen aan de Kopenhagencriteria? Horen zij ook bij Europa?

Het is heel mooi om te zeggen dat meer landen bij Europa zouden moeten horen. Wel moeten wij eerst zorgen dat het Europese huis van de besluitvorming goed op orde is. Er is veel voor nodig om met steeds meer landen tot goede besluitvorming te komen.

Er wordt nu in zwart/wittermen gesproken over wel of niet bij de EU horen. Wij kennen echter ook nog zoiets als een Europees nabuurschapsbeleid. Ik vind het heel waardevol om erin te investeren dat wij een goede buur zijn voor de ons omringende landen.

De heer **Blom** (PvdA): Ik hink na vanavond op twee gedachten. Nu komt dat de laatste tijd wel vaker voor bij ons in de PvdA. De eerste gedachte is dat ik bijzonder onder de indruk ben van het niveau van de discussie hier. Dat is tegelijkertijd de zwakte van deze avond. De vraag wie nu eigenlijk voor het grondwettelijk verdrag hebben gestemd in 2005 en wie niet had eigenlijk de eerste vraag moeten zijn vanavond. Dat zet direct de toon. Wij moeten hier als commissie voor Europese Zaken natuurlijk niet de schijn ophouden dat het een voorgekookt verhaal is en dat wij alsnog een grondwettelijk verdrag erdoor willen drukken. Dat is niet het geval.

De dame in de orangerode jurk in de zaal sloeg vanavond de spijker op de kop: hoe krijgen wij Europa terug in de harten van de gemiddelde Nederlander? Hoe gaan wij in de politiek dat verhaal vertellen, gebaseerd op eerlijke argumenten en niet op de stelling dat politici in de Tweede Kamer zo nodig weer een nieuw verdrag moeten hebben en dat dit een hobby van politici is? Dat wordt ons namelijk wel verweten, en misschien nog wel terecht ook. Het is mooi om het verhaal ingewikkeld maken als je daarin geïnteresseerd bent doordat je internationale politiek studeert of doceert, of doordat je er boeken over hebt geschreven. Ik kan mij dan voorstellen dat je het verhaal op die manier vertelt. Ik woon in een heel klein dorpje in Zeeland, in Sint Annaland. Het gemiddelde opleidingsniveau daar is lbo-plus en mbo-min. Daar doe ik niemand te kort mee in ons dorp, want wij hebben het uitstekend naar ons zin. Het is een hartstikke leuke gemeenschap, maar dit soort discussies gaat mijn dorpsgenoten vaak veel te ver. Zij haken na vijf minuten af, want zij begrijpen niet waar het over gaat.

Als het over Europa gaat, wil ik het over vrede en veiligheid hebben, maar de mensen in Nederland moeten ook beseffen dat wij volgens mij in het mooiste land van Europa wonen. Ik en mijn collega's kunnen het weten, want wij doen niets anders dan andere Europese landen bezoeken. Ik ben echter altijd weer blij als ik op Schiphol land en weer naar mijn eigen dorp terug kan. Ik kijk ook naar wat mijn ouders hebben bereikt en wat mijn kinderen gaan bereiken. Dat is het Europa waarover ik wil vertellen. Kijk gewoon in de straat om je heen. Kijk hoe goed wij het hebben in Nederland. Wees niet altijd zo zuur over een aantal zaken dat misschien wat minder goed gaat, want er gaan meer zaken beter dan slechter.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik vond het een interessante avond. Ik denk niet dat sprake is van een representatieve groep mensen vanavond. Dat is niemands schuld, maar voor ons is dat wel van belang, omdat wij willen peilen hoe het echt zit.

Ik heb altijd een dubbel gevoel bij het referendum over de Europese grondwet. Enerzijds ben ik een hartgrondige Europeaan. Ik zit bij een partij die altijd de meest pro-Europese partij wordt genoemd, maar wij zijn ook de partij van het referendum. In dit geval was ik zelfs een van de initiatiefnemers. Dat wordt wel eens als een tegenstelling gezien, in die zin dat wij pro-Europees zijn, terwijl bij het referendum "neen" is gezegd. Ik zal dus wel spijt hebben van dat referendum, maar dat heb ik absoluut niet, want juist door de discussie die wij nu voeren, kunnen Nederlanders weer meer Europeaan worden. Het debat en de crisis waarin wij zogenaamd in Europa en Nederland zitten, zijn alleen maar goed voor Europa. Daar ben ik van overtuigd. Uit de diverse bijdragen blijkt ook dat heel veel mensen van Europa houden. Zij weten best dat Europa belangrijk is, maar zij vinden wel dat Europa zich vaak niet aan de eigen afspraken heeft gehouden. Daar word je wantrouwend van. Ik begrijp dat. Wij moeten er dus voor zorgen dat Europa zich beter aan de afspraken houdt. Veel mensen willen dat Nederland voorop kan blijven lopen in Europa, bijvoorbeeld als het gaat om dierrechten. Misschien willen wij wat dat betreft iets meer dan andere landen. Ik neem vanavond mee dat daar voor kleine landen als Nederland ruimte voor moet zijn. Ik hoop, doordat wij nu een echt debat hebben en echt discussiëren, dat ik als pro-Europeaan en indiener van het referendum aan het eind van al die debatten kan constateren dat wij dichter

bij elkaar zijn gekomen en minder bang zijn voor Europa. Daar wordt Europa alleen maar sterker van.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik heb vanavond een aantal belangrijke elementen gehoord. Een van de aanwezigen stelde dat het hem niet om dit Europa gaat, maar dat Europa democratisch eerst goed op de rit moet worden gezet, voordat met allerlei andere inhoudelijke discussies wordt begonnen. Een ander sprak over een beschaafde samenleving. Dat vond ik de mooiste opmerking van vanavond. Ghandi zei dat de mate waarin een samenleving beschaafd is te noemen, valt af te meten aan de manier waarop met de zwaksten, de dieren in dit geval, wordt omgegaan. Europa jaagt 10 miljard dieren per jaar over de kling. Bij de landbouw gaat het overigens om 48,6% van de Europese begroting. Ik denk dat wij op dit punt een grote verantwoordelijkheid hebben. Nederland moet de kans krijgen voorop te blijven lopen, zodat het niet nog eens gebeurt dat wij onder druk van de Europese normen toestaan dat 21 vleeskuikens op een vierkante meter worden gehouden, terwijl in Brazilië 14 tot 16 kuikens worden gehouden op dezelfde vierkante meter. Europa is een schuilplek voor allerlei negatieve bijstellingen van de normen. Het gaat dan ook over milieu. Ik heb vanavond hoop geproefd. Die moeten wij sterker neerzetten in Europa. Kleine landen die voorop willen lopen, moeten moreel gezien de kans krijgen dat volop te doen.

De heer **Ormel** (CDA): U allen heel erg bedankt voor uw komst en inzet. Wat neem ik mee? Ik heb heel veel gehoord. Een inspreker heeft bij het defensiegedeelte gevraagd wie de vijand is. Dat is een heel simpele, maar wel heel correcte vraag als je praat over de toekomst van Europa. Wat is Europa? Een beschaafd Europa? Ik hoor af en toe met enige verbazing mijn collega's. Als collega De Roon zegt dat Europa toch vooral economische samenwerking is en vervolgens zegt dat het wel kleiner moet worden, denk ik: zo wordt de kruidenier nooit een Albert Heijn.

Wat is Europa? Voor het CDA is Europa een waardengemeenschap. Die waardengemeenschap komt voort uit de joods-christelijke-humanistische wortels. Dat moeten wij niet veronachtzamen. Ik ben het met mijn collega van de ChristenUnie eens dat wij het zeker ook over de geografische grenzen moeten hebben, maar het doet mij deugd om in deze zaal te zien dat men in elk geval vindt dat wij open moeten staan voor nieuwe landen, dat wij open moeten staan voor meer Europa. Ik ben het toevallig met mijn andere coalitiegenoot de heer Blom eens, dat de mevrouw in de orangerode jurk de spijker op zijn kop sloeg met de vraag hoe wij de Europese Unie acceptabel maken bij onze kritische burgers. Wij als politici spelen daarin een belangrijke rol. Wat dat betreft ben ik het er helemaal mee eens dat wij allen op nascholing moeten.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Wat mij betreft is de nascholing vandaag begonnen. Wij hebben vandaag veel punten kunnen meenemen. Wij hebben ook genoten van de discussie die u onderling hebt gehad. Die was af en toe leerzaam en soms ook vermakelijk. Er zijn een aantal punten die wij meenemen.

Voor mij was de allerbelangrijkste vraag vanavond -- de vraag die centraal stond en die ook als titel voor deze bijeenkomst was meegegeven -- de vraag "Hoe gaan wij nu eigenlijk verder?". Dat wij verder moeten, staat voor mij vast. Voor deze zaal kennelijk ook en ik denk voor de meeste Nederlanders. De vraag hoe wij het precies doen, is alleen niet zo eenvoudig te beantwoorden. Wij gaan ook deze week op pad om bij u ons oor te luister te leggen. Dat is niet hetzelfde als onze oren te laten hangen, want natuurlijk hebben wij ook al onze opvattingen. Natuurlijk hebben wij al met elkaar gedebatteerd. Er zijn echter punten waarvan ik zeg dat ik ze kan meenemen. Ik heb vanavond als voorbeeld al genoemd de vraag hoe je het Europees Parlement meer controlerende bevoegdheden kunt geven. Ik vond dat een

goed punt. Het stond niet in de grondwet en volgens mij kan het er wel komen. Zo zijn er ook andere punten genoemd.

Het allerbelangrijkste vond ik dat u hebt aangegeven op welke terreinen u vooral verder wilde gaan: milieu, energie, asiel, migratie, terrorisme. Van die terreinen heb ik ook een paar keer aangegeven ze als belangrijk te willen zien. Ik denk dat wij daarmee moeten doorgaan.

De heer **Doesburg**: Wij zijn begonnen met de voorzitter van deze prachtige commissie. Veel kleurige mensen, tien partijen, allemaal acte de présence gegeven. Een zitting als deze is wonderbaarlijk en uniek in de parlementaire geschiedenis. Zij begon toch maar even in Groningen.

Zoals wij begonnen zijn, eindigen wij. Kop en staart, uw applaus is voor de heer Waalkens.

(applaus)

De **voorzitter**: Mijn complimenten voor de gesprekleider. Ik meen dat een applaus voor Johan Doesburg terecht is.

(applaus)

De **voorzitter**: Wij hebben u de gelegenheid gegeven en die zelf aangegrepen om met elkaar nog eens te praten over het thema: Hoe nu verder met Europa?

In drie blokken hebben wij geprobeerd om u aan de hand van stellingen een kapstok te bieden om uw mening te ventileren. Het past mij als voorzitter niet om conclusies te trekken. Het past mij ook niet om vooruit te lopen op wat zich in het debat van 20 juni zal gaan afspelen. Deze karavaan is vanavond begonnen in Groningen, gaat morgen naar Apeldoorn, overmorgen naar Eindhoven en donderdagavond voor een afsluitend debat naar de Oude Zaal van het gebouw van de Tweede Kamer in Den Haag. Op deze bijeenkomsten kunnen betrokken burgers en Kamerleden elkaar informeren over de stand van zaken.

Het is te veel gevraagd om nu de lijn te leggen langs alle scores. Het gaat om het gevoel wat u ons heeft meegegeven. Dat is voor ons heel erg belangrijk voor een grondige voorbereiding op het debat met de regering. Wij zitten in het parlement. In de commissie voor Europese Zaken hebben wij de dure plicht om u te vertegenwoordigen in onze representatieve democratie. Wij moeten het kabinet, dat op dit moment aan het onderhandelen is, controleren. Ik ben dan ook heel erg blij met uw opkomst en uw bijdragen aan deze publieksbijeenkomst. Wij hebben erg gezocht naar een titel voor deze inspraakbijeenkomsten. Wij dachten eerst aan "town hall meeting" of "public hearing", maar je begint in Groningen niet in het Engels als je een aftrap wilt geven voor een karavaan. Wij hebben het daarom gedaan onder deze noemer en onder deze setting.

Ik ben u bijzonder erkentelijk dat u vanavond hier hebt willen komen. Ik dank u daarvoor hartelijk. Ik dank ook de leden van de commissie dat zij met zijn tienden zijn gekomen en dat de hele week met ons gaan volhouden.

Nogmaals, heel hartelijk dank voor uw bijdragen en voor het ventileren van uw mening op dit punt. Dank u wel!

(applaus)

Sluiting 22.10 uur.

